

**ЖЕНДЭРИЙН ЭРХ ТЭГШ БАЙДЛЫГ БОЛОВСРОЛЫН БОДЛОГО,
ТОГТОЛЦООНД НЭВТҮҮЛЭХ НЬ: ХУВИРГАН ӨӨРЧЛӨХ
ХАНДЛАГА БА БОЛОМЖУУД**

Иргэний нийгмийн байр суурийн баримт бичиг

Улаанбаатар хот

2025 оны

ХУРААНГУЙ

Жендэрийн хувирган өөрчлөх боловсролыг бодитой хэрэгжүүлэхийн тулд арга зүйг тодорхой болгох, тэгш хамруулах, мэдлэг, ойлголтыг нэмэгдүүлэх, орон нутагт нийцсэн бодлого, үйл ажиллагааг төлөвлөх хэрэгтэй байдаг. Энэ нь нэлээн субъектив чанартай тул хүн бүр өөр өөрөөр ойлгож, тайлбарла боломжтой. Иймд улс орон, орон нутгийн нийгэм-соёлын нөхцөлтэй уялдуулах шаардлагатай. **Амжилттай хүрэхийн тулд бодлогоос хэрэгжилт хүртэлх цогц хандлага шаардлагатай.** Чанартай боловсрол нь жендэрийн тэгш байдлаас шууд хамаардаг¹. Жендэрийн хувирган өөрчлөх боловсрол гэдэг нь жендэрийг бодлого, үйл ажиллагааны салшгүй хэсэг болгож, сургалтын хөтөлбөрийг бүх талын оролцоотой боловсруулах шаардлагатай. Мөн багш нарт суралцагчдынхаа ялгаатай хэрэгцээг ойлгож, түүнд нийцсэн боловсрол олгох ур чадвар суулгах, суралцагчдад мэдрэмжээ (санаа зовнил) илэрхийлэх аюулгүй орчин бүрдүүлэхээс эхэлнэ. Үүний зэрэгцээ сургуулийн төсөв нь жендэрийн хариуцлагатай байхаас гадна удирдах болон багшлах талбарт эмэгтэй, эрэгтэйчүүдэд ижил тэгш орон зай олгох, боловсролын тогтолцоонд оролцогч бүх талтай хамтран ажиллаж, жендэрийн эрх тэгш байдал, тэгш хамруулах зарчмыг газар дээр нь нарийвчлан, оновчтой хэрэгжүүлнэ гэсэн үг юм.

ЖЕНДЭРИЙН ХУВИРГАН ӨӨРЧЛӨХ БОЛОВСРОЛ

Жендэрийн хувирган өөрчлөх боловсролын зарчмаар боловсролыг хүний үндсэн эрх гэж үздэг бөгөөд үе хоорондын болон эрхэд суурилсан хүрээнд хэрэгждэг гэж үздэг. Жинхэнэ утгаараа хувирган өөрчлөхийн тулд ТХЗ 4-ийн хүрээнд хийж буй үйл ажиллагаа нь хүүхэд, залуучууд, насанд хүрэгчдийн боловсрол, насан туршийн суралцахуйн асуудлыг анхаарах шаардлагатай. Охид, хөвгүүдийн боловсролд тулгарч буй жендэрийн саадыг арилгах, тэднийг чадавхаа бүрэн ашиглахад тээг болж буй аливаа хэм хэмжээг өөрчлөх ёстой. Боловсролын салбарт болон боловсролоор дамжуулан жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах нь хүний эрхийн хөтөлбөрүүдийн гол цөм бөгөөд 2030 он хүртэлх Тогтвортой хөгжлийн зорилтуудад хүрэх арга зам. НҮБ боловсрол эзэмших хийгээд насан туршийн суралцахуйн эрх нь хэнийг ч орхигдуулахгүйгээр ТХЗ-уудад хүрэх тулгуур зарчим хэмээн чухалчилдаг. Гэсэн ч тэгш бус байдал оршсон хэвээр төдийгүй эмзэг болон маргиналчлагдсан бүлэг, охид эмэгтэйчүүд, давуу бус хөвгүүд, бэлгийн болон хүйсийн цөөнхийг орхисоор байна. Түүнчлэн бага орлоготой, хөгжлийн бэрхшээлтэй, үндэстний цөөнх, шилжин суурьшсан иргэд болон охид, хөвгүүд боловсролоос орхигдсоор буй нь нийгэм-эдийн засаг, уур амьсгалын шударга ёсоор зогсохгүй дэлхийн энхтайван, аюулгүй байдалд сөргөөр нөлөөлж байна. Жендэрийн хувирган өөрчлөх боловсрол²ын хандлага арга зүй эрх тэгш байдлыг хангаж хэнийг ч орхигдуулахгүйн тулд бодлого, төлөвлөгөөг боловсруулах, шаардагдах төсөв хөрөнгө хуваарилах арга хэлбэрийг тогтолцоогоор нь өөрчлөх нь дээрх асуудлыг шийдэх шийдэл билээ.

Жендэрийн хувирган өөрчлөх боловсролын хандлагыг ашиглан, ТХЗ 4-т тодорхойлсон НҮБ-ын "Бидний нийтлэг зорилго: Хувирган өөрчлөх боловсрол"³-д давтан дурдсан бүх нийтэд зориулсан

¹ Sheila Aikman and Elaine Unterhalter, eds., Practising Gender Equality in Education: Programme Insights, Oxfam, 2007

² Gender transformative education – Боловсролын тогтолцооны бүх хэсгийг (бодлого, сургалтын агуулга, арга зүй, олон нийтийн оролцоо зэрэг) ашиглан жендэрийн талаарх хэвшмэл ойлголт, хандлага, хэм хэмжээ практикийг өөрчлөхөд чиглэдэг. <https://www.unicef.org/media/113166/file/GenderTransformativeEducation.pdf>

³ “Бидний нийтлэг зорилго” бодлогын хураангуй, Хувирган өөрчлөх боловсрол, НҮБ 2023 он <https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/our-common-agenda-policy-brief-transforming-education-en.pdf>

тэгш хамруулах, тэгш хүртээмжит боловсрол, насан туршийн суралцахуйг шаардаж байна. Энэхүү хандлага, шаардлагыг Зураг 1-т тодруулж, дээр дэлгэрэнгүй тайлбарласан болно.

2022 онд⁴ НҮБ-ын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга Антонио Гутеришийн ивээл дор зохион байгуулагдсан “Хувирган өөрчлөх боловсрол” дээд хэмжээний уулзалтыг угтан Монгол улсын БШУЯ НҮБ-ын Монгол дахь суурийн зохицуулагчийн газар, НҮБ-ын Хүүхдийн Сан, болон НҮБ-ын Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны байгууллагын дэмжлэгтэйгээр үндэсний хэмжээний хэлэлцүүлгийг үе шаттайгаар олон талын оролцоог ханган зохион байгуулсан. Энэхүү олон талт хэлэлцүүлэгт хүүхэд, залуучууд, багш, судлаачид, иргэний нийгмийн байгууллага, аж ахуйн нэгж, бизнес эрхлэгчид, хэвлэл мэдээллийн болон төрийн байгууллагын төлөөлөл оролцож боловсролын салбарт тулгамдаж буй асуудал, ялангуяа КОВИД-19 цар тахлаас үүдэлтэй боловсрол, сургалтын хоцрогдол, алдагдсан боломжийн талаар хэлэлцэж, ирээдүйн боловсролын дүр төрх, алсын хараа, амлалтыг тунхаглан “Монгол Улсын Тэргүүлэх Санаачилга”-аа батлан, НҮБ-ын “Хувирган өөрчлөх боловсрол” дээд хэмжээний уулзалтын үеэр амлалт авсан билээ.

Зураг 1. ТХЗ-ын төлөөх Жендэрийн хувирган өөрчлөх боловсрол

Эх сурвалж: Ази-Номхон далайн бүс нутаг дахь Жендэрийн хувирган өөрчлөх боловсролын төлөөх бүсийн тунхаглал (2025)

Боловсролын салбарт болон боловсролоор дамжуулан жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах нь хүний эрхийн хөтөлбөрүүдийн гол цөм бөгөөд 2030 он хүртэлх Тогтвортой хөгжлийн зорилтуудад хүрэх арга зам. НҮБ боловсрол эзэмших хийгээд насан туршийн суралцахуйн эрх нь хэнийг ч

⁴ “Хувьсаж буй боловсрол” Монгол Улсын санаачилга, 2022 он

орхигдуулахгүйгээр ТХЗ-уудад хүрэх тулгуур зарчим хэмээн чухалчилдаг. Гэсэн ч тэгш бус байдал оршсон хэвээр төдийгүй эмзэг болон маргиналчлагдсан бүлэг, охид эмэгтэйчүүд, давуу бус хөвгүүд, бэлгийн болон хүйсийн цөөнхийг орхисоор байна. Түүнчлэн бага орлоготой, хөгжлийн бэрхшээлтэй, үндэстний цөөнх, шилжин суурьшсан иргэд болон охид, хөвгүүд боловсролоос орхигдсоор буй нь нийгэм-эдийн засаг, уур амьсгалын шударга ёсоор зогсохгүй дэлхийн энхтайван, аюулгүй байдалд сөргөөр нөлөөлж байна. Жендэрийн хувирган өөрчлөх боловсрол⁵ын хандлага арга зүй эрх тэгш байдлыг хангаж хэнийг ч орхигдуулахгүйн тулд бодлого, төлөвлөгөөг боловсруулах, шаардагдах төсөв хөрөнгө хуваарилах арга хэлбэрийг тогтолцоогоор нь өөрчлөх нь дээрх асуудлыг шийдэх шийдэл билээ. Жендэрийн эрх тэгш байдал нь хүйсийн хувьд ижил, тэнцүү байх гэсэн ойлголтоос илүү өргөн хүрээг хамардаг бөгөөд энэ нь аливаа үүрэг хариуцлага, ашиг тусыг жендэрийн ялгаатай бүлгүүдэд шударгаар хуваарилах тухай ойлголт юм. Монгол Улсын боловсролын тогтолцоо нь жендэрийн эрх тэгш оролцоог дэмжих чиглэлд тодорхой ахиц гаргасан ч хэвшмэл ойлголт, бодлогын хэрэгжилтийн дутагдал зэрэг олон асуудал хэвээр байна. Жендэрийн хувирган өөрчлөх боловсрол нь жендэрийн хэм хэмжээг эвдэж, "хэвшмэл ойлголтыг арилгах" замаар нийгэм дэх ялгаварлан гадуурхалт, тэгш бус байдлыг үгүй болгох арга юм.

⁵ Gender transformative education – Боловсролын тогтолцооны бүх хэсгийг (бодлого, сургалтын агуулга, арга зүй, олон нийтийн оролцоо гэх мэт) ашиглан жендэрийн талаарх хэвшмэл ойлголт, хандлага, хэм хэмжээ практикийг өөрчлөхөд чиглэдэг. <https://www.unicef.org/media/113166/file/GenderTransformativeEducation.pdf>

БОЛОВСРОЛД ТУЛГАМДАЖ БУЙ ЖЕНДЭРИЙН СААД БЭРХШЭЭЛҮҮД

1. Монгол улс нь эмэгтэйчүүд дунджаар эрэгтэйчүүдээс илүү өндөр боловсрол эзэмшсэн байдаг ба боловсролын хувьд жендэрийн урвуу хамааралтай орон юм. Тухайлбал, 2022 онд насанд хүрсэн эмэгтэйчүүдийн 36 хувь дээд боловсрол дүүргэсэн байсан бол эрэгтэйчүүд 27 хувь дээд боловсролтой байсан⁶. Дээд боловсролын зөрүү сүүлийн жилүүдэд буурч байгаа ч өсөлт ихэнхдээ хот суурин газраар хязгаарлагдаж байна. Боловсрол дахь жендэрийн зөрүүгийн урвуу хамаарал нь ихээхэн хэсгийг хөвгүүдийн цөөнх нь ахлах сургуудлиас дээд боловсрол руу шилжиж байгаагаар тайлбарлаж болно.
2. Нийт хүн амын 28-30 хувь ядуу. Ядуу таван хүн тутмын хоёр нь 15-аас доош насны хүүхэд байна.⁷ 2022 оноос төрөөс авсан зорилтот арга хэмжээнүүдийн үр дүнд СӨБ-д хамрагдалтын хувь хэмжээ нэмэгдэж байгаа ч амьжиргааны баталгаажих түвшнээс доогуур орлоготой эцэг эхтэй хүүхэд хамрагдаж чадахгүй байна⁸.
3. Их дээд сургуульд элсэн орж, мэргэжил эзэмшиж буй эрэгтэй, эмэгтэй оюутнуудын дунд мэргэжлийн талбарын ихээхэн ялгаа байна. Эмэгтэйчүүд эрэгтэйчүүдийг бодвол эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн ажилд мэргэших нь 26 хувиар илүү байхад эрэгтэй оюутнууд инженерчлэл, МХТ зэрэг ШУТИМ-ийн салбарын мэргэжил эзэмших магадлал 26 оноогоор өндөр байна⁹. Монгол улсад суралцах мэргэжлийн чиглэлийн хувьд хүйсийн тэнцвэргүй байдал байгаа нь шинжлэх ухааны аль салбар эмэгтэйчүүдэд эрэгтэйчүүдээс илүү тохирохыг зааварчилж тулгадаг нийгэмд гүн тогтсон хэм хэмжээнээс үүдэлтэй байх магадлалтай. Эмэгтэй оюутнууд эрэгтэй оюутнуудтай харьцуулахад ШУТИМ-ийн салбараас мэргэжлээ сонгох магадлал 80 хувиар бага¹⁰ охид математик, шинжлэх ухааны хичээлүүдийн стандарт үнэлгээгээр илүү өндөр оноо авдаг ч судлагдахууны хувьд өөрсдийн мэдлэг, чадварт итгэх итгэл доогуур байна. Энэ нь багш нарын сурагчдын мэргэжил сонголтод нөлөөлөх нөлөө давамгайл, багш нарын заах арга зүй, хандлага, жендэрийн хэвшмэл ойлголт хүүхдүүдийн мэргэжил сонголтод тодорхой нөлөөтэй байгаагаас үүдэлтэй¹¹.
4. Монгол улсад эмэгтэйчүүдийн боловсролын давуу тал нь сургууль төгссөний дараа болон хөдөлмөрийн зах зээлд орох үед бодит өгөөжөө өгдөггүй¹². Энэ нь гэр бүлдээ асран халамжлах үүргийг тэнцвэргүй үүрч байгаагаас ажиллах хүчинд оролцоход боловсролоос хамаарахгүй саадуудыг бий болгодог. 2022 оны цаг ашиглалтын судалгаагаар, өдөрт дунджаар 3,5 цагийг гэрийн ажил, хөлсгүй асаргааны ажилд зарцуулсан нь эрэгтэйчүүдтэй харьцуулахад 2 дахин их байсан¹³. Ажил эрхэлдэг хүн амын дунд ч эмэгтэйчүүд эрэгтэйчүүдээс 72 хувийн илүү цагийг гэр орны үүрэг хариуцлагад зарцуулдаг нь ажил

⁶ Монгол улс: Жендэрийн нөхцөл байдлын үнэлгээ (2024 оны 6-р сар), Дэлхийн банк, Х-43

⁷ “Ядуурлын дүр төрх” судалгааны тайлан, ҮСХ, 2018 он

⁸ Монгол улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 23 дахь илтгэл, Хүний эрхийн Үндэсний Комисс, 2024 он

⁹ Монгол улс: Жендэрийн нөхцөл байдлын үнэлгээ (2024 оны 6-р сар), Дэлхийн банк, х-45

¹⁰ ТХЗ 4-ийн дунд хугацааны хэрэгжилтийн тайлан, БШУЯ, 2022

¹¹ Сургуулийн орчин дахь жендэрийн хэвшмэл ойлголт сурагчдын мэргэжил сонголтод нөлөөлөх байдал” судалгааны тайлан, “Хөөрхөн Зүрх” ТББ, 2024 он

¹² Ази-Номхон далайн бүс нутаг дахь Жендэрийн хувирган өөрчлөх боловсролын төлөөх бүсийн тунхаглал, <https://www.ungei.org/sites/default/files/2025-03/FemNet4GTE%20Regional%20Declarations%202024%20ASIA%20%26%20PACIFIC.pdf>

¹³ Монгол улс: Жендэрийн нөхцөл байдлын үнэлгээ (2024 оны 6-р сар), Дэлхийн банк, х-55

эрхэлдэг эмэгтэйчүүдийн хувьд давхар ачаа болж болдог бөгөөд мэгэжилдээ өөрийгөө зориулах, орлогоо нэмэгдүүлэх, ахиж дэвших зэрэг боломжуудыг хойш татаж байна.

5. Жендэрийн хортой хэм хэмжээ хөвгүүдийн боловсрол эзэмшихэд сөргөөр нөлөөлж байгаад бодлогын анхаарлыг хандуулах шаардлагатай. Сургуулийн гадна байгаа хүүхдийн 62,3 хувь нь хөвгүүд. Үүний дийлэнх хувийг малчдын хөвгүүд эзэлдэг. ПИЗА¹⁴ олон улсын сурлагын амжилтын үнэлгээний дүнгээр, хөвгүүдийн сурлагын амжилт охидоос доогуур. Ялангуяа шинжлэх ухаан, унших чадварт зөрүү ихтэй. Бүрэн дунд боловсролоос ерөнхий боловсролд дэвшин суралцах хувь бага. Хөвгүүд дээд боловсролд хамрагдах түвшин, тэдний сургуульд суралцах хүлээлт, дундаж хугацаа буурсан. Эцэг эх, багш нарын жендэрийн хэвшмэл ойлголт, хандлага охид хөвгүүдэд ялгаатай хүлээлтийг бий болгож, хөвгүүдийг илүүтэй үл хайхарч, хүмүүжлийн эерэг аргаар харилцахгүй байгаа нь хортой эрэгтэйлэг чанарыг бий болгож байна¹⁵.
6. Хурдан морь унаач хүүхдүүд уралдааны үеүдэд дор хаяж 30 хоног сургуулиас завсарддаг. Монгол Улсын хэмжээнд хурдан морь унаач 15.885 хүүхэд бүртгэлтэй байгаагаас 15.403 эрэгтэй, 482 эмэгтэй хүүхэд байна. Энэ нь нийт хурдан морь унаач хүүхдийн 96 хувь нь эрэгтэй, 4 хувь нь эмэгтэй хүүхэд эзэлж байгааг илтгэдэг, 14.082 хүүхэд орон нутгийн, 1,797 хүүхэд Улаанбаатар хотын харьяалалтай байна¹⁶. Хурдан морь унаач хүүхдүүд хичээлээс чөлөө авах, таслах байдал, эсхүл хичээлдээ явсан ч гэрийн даалгавараа хийхгүй байх нь их байдаг тул хоцорсон хичээлийг нөхөж заах, хоцрогдлыг арилгах арга хэмжээ авах нөхцөл боломж хомс. Хурдан морь унааж уралдах шалтгаанаар хичээлээс хоцрогдсоны улмаас сурах сонирхол идэвхгүй болсон хүүхдүүд тухайн уяач, эздийнхээ морь малны бусад ажлыг хийх, мал хариулах зэрэг ажлыг хийж амьдрахаас өөр замгүй болсноор сургуулиас завсардах нөхцөлийг бүрдүүлдэг байна¹⁷.
7. Хөвгүүдийн дунд амиа хорлолт, хорт зуршилд автах нь өндөр. 2014 – 2018 оны хооронд амиа хорлосон хүүхдийн тоо 327, нас 5 – 19, үүний ихэнх нь эрэгтэй¹⁸.
8. ШШГЕГ-ын харьяа Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад байгаа хүүхдүүдийн дийлэнх нь боловсролын хоцрогдол, сургууль завсардалтад өртсөн хөвгүүд эзэлж байна. 50 гаруй хувь нь бэлгийн хүчирхийллийн гэмт хэргээр шийтгүүлж байна¹⁹.
9. 1000 төрөлт тутмын 15.5 хувь нь 10-19 насны өсвөр насны охид эзэлж байна. Өсвөр насандаа жирэмсэн болсон охидоос 80% нь сургууль завсардаж, боловсролоос хоцрогддог²⁰
10. Албан боловсролд хэрэглэгдэж байгаа сурах бичигт эрэгтэй дүр, эх сурвалжууд давамгайлсан, эмэгтэй дүрүүд туслах, үл үзэгдэгч байдлаар дүрслэгдсэн. Иргэний ёс зүйн боловсрол хичээлийн 6-12 ангийн сурах бичигт жендэрийн хэвшмэл ойлголт, өрөөсгөл хандлагыг бэхжүүлсэн утга, агуулгатай текст өргөн хэрэглэгдсэн. Нийгмийн бүлгүүд, ялангуяа хөдөөний иргэд, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, охид, эмэгтэйчүүд, үндэстний

¹⁴ PISA 2022 (OECD)

¹⁵ “Боловсролоос хөндийрч буй хөвгүүд” судалгааны тайлангаас, 2024 он

¹⁶ Монгол улс дахь хүүхдийн хөдөлмөр: судалгааны үр дүн (2021-2022)

¹⁷ Хүүхдийн хөдөлмөрийн чанарын судалгаа, ХЭҮК, 2022 он

¹⁸ Жендэрийн суурь судалгааны тайлан, ЖҮХ, 2020 он, ҮСХ, Гадны шалтгаант нас баралтын өнөөгийн байдал, 2018 он

¹⁹ ШШГЕГ-ын харьяа Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын тоон мэдээ, 2025 оны 3 дугаар сарын байдлаар,

Боловсрол эвслийн мэдээлэл

²⁰ Хүүхэд төрүүлсэн өсвөр насны эхчүүдийн нөхцөл байдал- чанарын судалгаа, Гүнж төв, 2023 он

цөөнх, залуус цөөн эсвэл бараг дүрслэгдээгүй байгаа нь сурах бичгийн ач холбогдлыг хязгаарласан.²¹

11. Монголын сургуулиуд бол ЛГБТИК сурагчдад, тухайлбал транс сурагчдад ээлтэй, аюулгүй орчин биш. Хүйсээр ангилан хуваах соёл боловсролын тогтолцооны бүрдэл хэсэг бүрт гүн бат оршиж, тэр нь трансжендер олон нийт хүмүүсийн талаарх буруу ойлголт, хайхрамжгүй, харалган тоомжиргүй байдлыг өөгшүүлж буйг, түүнчлэн транс сурагчдын эсрэг үе тэнгийн дээрэлхэлт, хүчирхийлэл, багш нарын сөрөг хандлага нийтлэг байсаар байгааг онцолж байна. Судалгаанд оролцогчдын олонх нь багш, гэр бүл, үе тэнгийнхэн, үл таних хүмүүсийн зүгээс үг хэл, бие махбодын хүчирхийлэл, тэр бүү хэл бэлгийн дарамт амсаж байгаа нь тэдний сэтгэцийн эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлдөг. Ялангуяа сэтгэл гутрал, ганцаардал, өөрийгөө гэмтээх, амиа егүүтгэх зэрэг эрсдэлд өртөмхий. Сэтгэцийн эрүүл мэндийн зөвлөгөө үйлчилгээ авах боломжгүй, сөрөг таагүй үйл явдлууд тохиолдох, түүнчлэн багш, сургуулийн сэтгэлзүйчдэд үл итгэх зэргээс дээр дурдсан эрсдэлд өртөмгийг байснаар дийлэнх транс сурагчид тусламж дэмжлэг эрэлхийлэхээс зайлсхийдэг байна²². Дунд сургуулийн биеийн тамир, хөдөлмөр (технологи)-ийн хичээлүүд хүйсээр ялгаж хичээллэж байгаа нь жендэрийн хэвшмэл ойлголтыг улам бэхжүүлж, хүйсийн ялгаатай баримжаатай күйр болон бусад сурагчдын мэргэжилсонголтыг байнари²³ хүйсийн хүрээнд хязгаарлаж байна.²⁴
12. Сургууль, боловсролын орчин жендэрийн ялгаатай хэрэгцээнд нийцээгүй. Ялангуяа ариун цэврийн өрөө нь эрүүл ахуйн наад захын шаардлага хангадаггүй, ариутгал цэвэрлэгээ тогтмол хийгддэггүй бохир, агааржуулалтгүй учир суралцагчид өдөрт уух зүйлээ хязгаарлах, шээсээ барих үүнээс үүдэн шээс-бөөрний замын үрэвсэл, охид эмэгтэйчүүдийн нөхөн үржихүйн үрэвсэлт өвчин тусах эрсдэл бий болж байна²⁵.
13. Багш нарын жендэрийн хэвшмэл ойлголт, тэр дундаа жендэрийн өрөөсгөл хүлээлт, хэвшмэл ойлголт, үүнтэй холбоотой практик, үйлдлүүд нь маргинал бүлгийн суралцагчдын хувьд сургуулиа орхих, сурлагын амжилтад нөлөөлөх нөхцөл бүрдүүлж байна. Сургуультай холбоотой хүчирхийлэл (зарим тохиолдолд жендэрт суурилсан) бэлгийн болон сэтгэл санааны хүчирхийлэл, бие махбодын шийтгэл зэрэг нь хүүхэд, өсвөр үеийнхний хувьд аюултай, айдас дүүрэн сургалтын орчныг бүрдүүлсэн хэвээр байна.²⁶
14. Монгол улсад нийт 55.000 гаруй багш ажиллаж байгаагаас 45.190 нь эмэгтэй бөгөөд боловсрол дахь багшлах боловсон хүчний 82 хувь эмэгтэй. Үүний 90 гаруй хувь нь СӨБ, ЕБС-ийн түвшинд ажилладаг. Нөхөн үржихүйн насны эмэгтэйчүүд олноороо боловсролын салбарт ажиллаж байгаа нь хүүхэдтэйгээ хамт ажиллах боломжтой байдгаас шалтгаалж буй бөгөөд цалин хөлс бага ч хүүхэд асрах үүргээ хэрэгжүүлэхэд дэмжлэгийн тогтолцоо²⁷ харьцангуй үүссэн тул боловсролын салбарыг сонгон ажиллаж байна. Эсрэгээрээ эрэгтэй багш нарын хувьд “өрх гэрийн санхүүгийн үүргийг илүүтэй гүрэх ёстой” гэсэн нийгмийн

²¹ “Иргэний ёс зүйн боловсрол” сурах бичигт хийсэн дүн шинжилгээ, ХЭҮК, 2022 он

²² “Монголын сургуульд транс сурагч байх нь” кейс судалгааны тайлангаас, Боловсрол эвсэл & ЛГБТ төв, 2023 он

²³ Бинари- эрэгтэй, эмэгтэй 2 хүйс л байдаг гэсэн тогтсон хандлага.

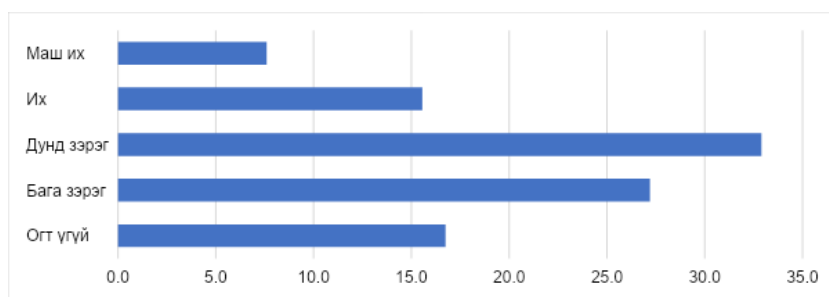
²⁴ “Сургуулийн орчин дахь жендэрийн хэвшмэл ойлголт сурагчдын мэргэжил сонголтод нөлөөлөх байдал” судалгааны тайлангаас, “Хөөрхөн Зүрх” ТББ, 2024 он

²⁵ “Охидын эрх ба ариун цэврийн өрөө” чанарын судалгаа, Охидын манлайллын хөтөлбөр төгсөгчдийн холбоо, 2024 он

²⁷ Цэцэрлэгт хүүхдээ өгөнгөө бүлгийн багш, туслах багш хийх боломж олддог. Мөн төрийн өмчийн сургуульд 3-5 жил ажиллаад хувийн сургууль руу хүүхдээ төлбөргүй сургах нөхцөлтэйгөөр шилждэг гэх мэт

хэм хэмжээнд боловсролын салбарын цалин, үнэлэмж бага байгаагаас шалтгаалан карьер хөөх (сургуулийн захирал, сумын засаг дарга, иргэдийн хурлын төлөөлөгч гэх мэт), салбараас гарч өндөр цалин хөлстэй уул уурхай, барилгын салбар руу шилжих үзэгдэл үүсч байна.

15. “Охидын үзлэг” хэмээх үйлдэл нь ЕБС-ийн хичээлийн байр буюу зориулалтын бус газар хийж байгаа нь зөвхөн охидыг хүйсээс үүдэн онцлон ялган үзэж нэгд, хөвгүүдийн нөхөн үржихүйн хэрэгцээг орхигдуулсан хүйсийн ялгаварлал болж, хоёрт, нөхөн үржихүйн асуудлыг зөвхөн охид, эмэгтэйчүүдэд илүүтэй хамаатуулах жендэрийн хэвшмэл үзлийг бэхжүүлэх хор нөлөөтэй байна²⁸.
16. Сурагчид хичээлийн жилд 9 сар буюу жилийн 224-245 хоногт эцэг эх, асран хамгаалагчдаасаа хол дотуур байрны багш, тогооч, ажилтны асрамжид сурч хөгждөг байна. Дотуур байранд жил бүр 35000 хүүхэд хүсэлт гаргаж, түүнээс 33 гаруй мянга нь дотуур байранд амьдардаг. ЕБС-ийн дотуур байранд хийсэн судалгаагаар²⁹ өсвөр насны охидын ялгаатай хэрэгцээнд зориулж дотуур хувцсаа угаах, солиход зориулсан, хаалгаар тусгаарлагдсан угаалгын хэсэг бий болгосон 33 дотуур байр буюу судалгаанд хамрагдсан 137 дотуур байрны 24.1 хувийг эзэлж байна. Ариун цэврийн хэрэглэл болон бусад хогоо хаях тагтай хогийн савыг 70.1 хувь нь байршуулсан.
17. Гэр бүлийн хүчирхийлэл, бэлгийн хүчирхийллийн хохирогч болсон хүүхдийг сургууль шилжүүлэх, үргэлжлүүлэх суралцуулах явцад ялгаварлан гадуурхалт, хувийн нууц задрах асуудлууд үүсч, сургууль завсардах, сэтгэлзүйн дарамтад өртөх зэрэг эрсдэл үүсдэг³⁰.
18. Төрийн өмчийн их дээд сургуулиудын бодлогын баримт бичигт бэлгийн дарамтыг зохицуулах чиглэлээрх зүйл заалт нь багш, суралцагчийн хоорондын харилцаанд, эсвэл ажил олгогч ба багшийн хоорондын харилцаанд бэлгийн дарамтыг хориглоно гэх мэтээр бэлгийн дарамтыг хязгаарлагдмал хүрээнд тодорхойлсон байна. Бэлгийн дарамтын асуудал их дээд сургуулийн орчны ямар ч харилцаанд тохиолдож болох тул багш хоорондын, эсвэл багш, суралцагчийн хооронд гэх мэт хүрээгээр хязгаарлахгүйгээр их сургуулийн хөдөлмөр, сургалтын харилцаанд өргөн хүрээнд тодорхойлох хэрэгцээ шаардлага байна. Уг судалгаа³¹ны хүрээнд оюутнуудаас суралцах хугацаандаа оюутнууд бэлгийн дарамт, хүчирхийлэлд өртөх явдал хэр тохиолддог тухай асуухад маш их гэж 7.6 хувь, их гэж 15.6 хувь, дунд зэрэг гэж 32.9 хувь, бага зэрэг гэж 27.2 хувь, огт үгүй гэж 16.7 хувь нь тус тус хариулжээ.

Зураг 2. Оюутнууд бэлгийн дарамт, хүчирхийлэлд өртөх тохиолдол

Сургуулийн өмчийн хэлбэрийн хувьд төрийн бус өмчийн буюу хувийн сургуулийн оюутнуудын дунд маш их (10%), их (20%) дунд зэрэг (36%) гэсэн хариулт нийлээд 66 хувийг эзэлж байгаа нь төрийн өмчийн

²⁸ “Охидын үзлэг” арга хэмжээ хүний эрх, хүүхдийн эрхийг зөрчиж байгаа тухай Жендэрийн үндэсний шинжээчдийн бүлгийн дүгнэлт, 2022 он

²⁹ Дотуур байрны өнөөгийн байдал, хүчин чадлыг тодорхойлох судалгаа, БСҮХ, ЮНИСЕФ, 2024 он

³⁰ Хүчирхийллийн эсрэг үндэсний төвийн мониторингийн тайлан, 2022 он

³¹ “Их дууд сургуулийн оюутан залуусын бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд, эрхийн хэрэгжилт” судалгааны тайлан, ХЭҮК, 2023 он

сургуулийн оюутнуудын хариултын хувьтай (54%) харьцуулахад өндөр байна. Түүнчлэн хүйсийн хувьд бусад гэж хариулсан 3 оюутан бэлгийн дарамт хүчирхийллийн тохиолдлыг их ба дунд зэрэг байдаг гэж үзжээ.

19. Ямар бүлгийн оюутнуудын бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрх хамгийн ихээр зөрчигддөг болохыг оюутнуудаас тодруулахад хамгийн олон давтамж бүхий гурван хариулт нь эмэгтэй (76.1%), хөгжлийн бэрхшээлтэй (37.5 %), ЛГБТ (31.5 %) гэсэн хариулт байна. Энэхүү хариулт нь судалгааны ганцаарчилсан ба бүлгийн ярилцлагын хүрээнд цуглуулсан мэдээллээр давхар батлагдсан. Мөн аймаг, орон нутгаас ирж суралцаж буй оюутнуудын БНҮЭ зөрчигддөг гэж судалгаанд оролцогчдын 29.1 % нь хариулснаас үзэхэд аймаг, орон нутгаас ирж суралцаж буй эмэгтэй оюутнуудын хувьд БНҮЭ нь илүүтэй зөрчигддөг байх магадлалтай.³²
20. Оюутан залуучууд бол хүн ам зүйн хувьд нөхөн үржихүйн насны бүлэгт харьяалагдах ба бэлгийн амьдралын чухал мөчлөгт амьдарч буй нийгмийн бүлэг юм. Энэ утгаараа оюутан залуучуудын дунд үерхэж нөхөрлөх, бэлгийн харилцаанд орох, гэрлэх, гэр бүлийн амьдрал үүсгэх, гэр бүл төлөвлөх, ЖСАХ хэрэглэх, БЗХӨ тусах, түүнийгээ эмчлүүлэх, жирэмслэх, хүүхэд тээх, төрөх, хүүхэд асран хүмүүжүүлэх зэрэг бэлгийн ба нөхөн үржихүйн идэвхтэй үйл явц өрнөж байдаг. Судалгааны хүрээнд оюутан залуучуудын дундах бэлгийн ба нөхөн үржихүйн асуудалд багш, оюутны зүгээс хэрхэн ханддаг, ялгаварлан гадуурхалт байдаг эсэхийг тодруулсан. Судалгааны үр дүнг харахад оюутны жирэмслэлт, төрөлттэй холбоотой (26.6 %), хүйсийн болон бэлгийн чиг баримжаатай холбоотой (25.4 %), үерхэл нөхөрлөлтэй холбоотой (24.1 %) ялгаварлан гадуурхалтанд өртдөг³³ хэмээжээ.

³² Мөн тэнд

³³ Мөн тэнд

БОЛОВСРОЛЫН САЛБАРТ ЖЕНДЭРИЙН ЭРХ ТЭГШ БАЙДЛЫГ ХАНГАХТАЙ ХОЛБООТОЙ ОЛОН УЛСЫН ГЭРЭЭ КОНВЕНЦ, ҮНДЭСНИЙ ХУУЛЬ ТОГТООМЖУУД

Энд онцолсон баримт бичгүүд нь жендэрийн эрх тэгш байдлыг бүхий л хүрээнд чухалчлан, жендэрт суурилсан хүчирхийллийг шийдвэрлэхэд олон улсын болон бүс нутгийн түвшинд анхаарал хандуулж, улс орны Засгийн газрууд хүчин чармайлт гаргаж буйг илтгэнэ.

1960 он: ЮНЕСКО-гийн Боловсролын талаар алагчлахтай тэмцэх тухай конвенц батлагдсан. Энэхүү конвенцид нэгдсэн улс орнууд алагчлалыг хориглох, хүн бүр боловсрол эзэмших эрхтэй байх зарчмыг хүлээн зөвшөөрсөн. Мөн аюулгүй, хүчирхийллээс ангид сургалтын орчин нь чанартай боловсролын чухал хэсэг болохыг конвенцид хүлээн зөвшөөрсөн. “Алагчлах” гэсэн нэр томъёо нь боловсролын талаар эрх тэгш харьцааг устгах буюу зөрчих, зорилгоор, эхсүл түүний уршгаар арьс үндэс, арьсны өнгө, хүйс, ... зэрэг шинжээр элдвээр ялгаварлах,

1979 он: Эмэгтэйчүүдийн эсрэг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенц (CEDAW) батлагдав (1981 онд хүчин төгөлдөр болсон). Охид, эмэгтэйчүүдийн хүний эрхийг зөрчиж, ялгаварлан гадуурхаж буйн нэг хэлбэр хэмээн буруушааж буй жендэрт суурилсан хүчирхийллийн аливаа тохиолдлоос урьдчилан сэргийлэх, мөрдөн шалгах, яллах, шийтгэх талаар гарын үсэг зурсан талууд эерэг арга хэмжээ авах ёстойг баталгаажуулсан.

1989 он: Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц (1990 онд хүчин төгөлдөр болсон) батлагдлаа. Хүүхдийг эцэг эх болон асран халамжилж буй хүмүүсийн зүгээс үйлдэгдэж буй аливаа хүчирхийлэл, үл хайхрах байдлаас хууль ёсоор хамгаалахыг улс орнуудад үүрэг болгов (19 дүгээр зүйл: Хүүхдийг хүчирхийллийн бүх хэлбэрээс хамгаалах), хүүхдийн дээд эрх ашгийг хамгаалах (3-р зүйл)

1992 он: Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 2 дугаар бүлэг, 14.2-т заасан Хүнийг үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсролоор нь ялгаварлан гадуурхаж үл болно. Хүн бүр эрх зүйн этгээд байна

2000 он: "Боловсролыг бүх нийтэд" Дакарын үйл ажиллагааны хүрээ – Энэхүү баримт бичиг дэлхийн бүх хүүхдэд сайн чанартай, үнэ төлбөргүй бага боловсролыг олгох хүрээнд батлагдаж, олон улсын хэмжээнд хүлээн зөвшөөрөгдсөн зургаан зорилтыг хэрэгжүүлэхэд чиглэсэн үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг тусгасан. Дакарын үйл ажиллагааны хүрээ нь хүчирхийлэл, зөрчил мөргөлдөөнөөс урьдчилан сэргийлэх, аюулгүй сургалтын орчныг бүрдүүлэх зэрэг “Боловсролыг бүх нийтэд!” зорилгод хүрэх гол стратегийг тодорхойлсон.

2006 он: Хүүхдийн эсрэг хүчирхийллийн дэлхийн тайлан (Пинхейро, 2006) хэвлэгдсэн бөгөөд энэ нь хүүхдийн эсрэг хүчирхийллийн бүх хэлбэрийн цар хүрээ, түүний үр нөлөөг цогц байдлаар тодорхойлох гэсэн дэлхийн анхны оролдлогын үр дүн юм. Үүнд “Сургууль, боловсролын орчинд хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэл” гэсэн бүлгийг багтаасан (Бүлэг 4).

2011 он: Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хууль нь Монгол улсад анх удаа жендэрийн эрх тэгш байдлыг бүхий л шатанд хангах чиглэлээр ахиц дэвшил гаргасан хууль. Үүнд, ажлын байранд жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах, жендэрт суурилсан хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, хариу арга хэмжээ авах чиглэлээр агуулга тусаад зогсохгүй боловсролын сургалтын байгууллагын үйл ажиллагааны тайланд жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах ажлын үр дүн, гарсан зөрчил, түүнийг арилгах талаар авсан арга хэмжээг тусгах бөгөөд жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах ажлын үр дүн нь сургууль, цэцэрлэгийн захирал, эрхлэгчийн үйл ажиллагааг үнэлэх, дүгнэх шалгуур үзүүлэлтийн нэг байна хэмээн 12.3 дугаар зүйлд заасан. Мөн тус хуулийн соёл, боловсролын салбар дахь жендэрийн эрх тэгш байдлын баталгаа бүлэгт тухайлан сурах бичиг, сургалтын материалыг жендэрийн эрх тэгш байдлыг үгүйсгэсэн агуулгатай байхыг хориглосон байна.

2015 оны 3-р сар: Бээжингийн үйл ажиллагааны тунхаглал (Бээжин+20) –НҮБ-ын гишүүн 189 улс нэгдэн охид, эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийн бүх хэлбэрийг таслан зогсоохыг дэлхий нийтээр уриалж, хүчирхийллийн асуудлыг дэлхий дахины 12 чухал асуудлын нэг болгон онцлон тэмдэглэв. Мөн хүчирхийллийг таслан зогсооход чиглэн эмэгтэйчүүдийн боловсрол, сургалтыг онцолсон.

2015 оны 4-р сар: 58 гишүүн орноос бүрдсэн ЮНЕСКО-гийн Гүйцэтгэх зөвлөл бүх хүүхдэд аюулгүй, тэгш хамруулсан, хүртээмжтэй, чанартай сургалтын орчныг дэмжих үндэсний бодлого, үйл ажиллагааны төлөвлөгөө боловсруулж, хэрэгжүүлэх үүрэг хүлээсэн "Айдасгүй суралцахуй" шийдвэрийг гаргасан. СХЖСХ-ийн талаарх НҮБ-аас гаргасан энэхүү шийдвэр нь хүүхдийн эрүүл мэнд, суралцахуй, сургуульд хамрагдах, сургуулиа төгсөхөд үзүүлэх сөрөг үр дагаврыг анх удаа хүлээн зөвшөөрсөн.

2015 оны 5-р сар: Инчеоны тунхаглал – Дэлхийн боловсролын чуулга уулзалтад оролцогчид (БНСУ-ын Инчеон хотод болсон) Инчеоны тунхаглал – “Боловсрол 2030: Бүх нийтэд хүртээмжтэй, тэгш чанартай, насан туршийн боловсролын төлөөх” баримт бичгийг баталсан. 8 дугаар зүйлд: “Бүх нийтийн боловсрол эзэмших эрхийг хангахад жендэрийн тэгш байдал чухал болохыг бид хүлээн зөвшөөрч байна. Тиймээс бид жендэрийн мэдрэмжтэй бодлого, төлөвлөлт, сургалтын орчныг дэмжих; багш бэлтгэх тогтолцоо, сургалтын хөтөлбөрт жендэрийн асуудлыг тусгах; мөн сургуулиуд дахь жендэрт суурилсан ялгаварлан гадуурхалт, хүчирхийллийг арилгах чиглэлээр үүрэг хүлээнэ”.

2015 оны 9-р сар: Тогтвортой хөгжлийн зорилтууд – ТХЗ-ын 4-т “Бүх хүнд аюулгүй, хүчирхийлэлгүй, тэгш хамруулсан, ялангуяа хүүхэд, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст ээлтэй, жендэрийн мэдрэмжтэй боловсролын тогтолцоог бий болгох, үр дүнтэй суралцахуйн орчныг бүрдүүлэх” чиглэл багтсан болно. Мөн 4.7 Дэлхийн иргэний боловсролын агуулгад “... жендэрийн тэгш байдал, охид эмэгтэйчүүдийн эрх мэдэлжилт, хүчирхийллийг таних, түүнээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, зөрчил шийдвэрлэх” агуулгуудыг тусгах зорилт³⁴ багтсан. Зорилго 16-д “Хүчирхийллийн бүх хэлбэр, түүнтэй холбоотой нас баралтыг хаа сайгүй бууруулна” зорилтыг багтаасан болно. Зорилго 5-д жендэрийн тэгш байдлыг хангах, эмэгтэйчүүд, охидыг эрхмэдэлжүүлэх, ялгаварлан гадуурхалтыг таслан зогсоох, олон нийтийн болон хувийн орон зай дахь эмэгтэйчүүд, охидын эсрэг хүчирхийллийн бүх хэлбэрийг устгах зэрэг зорилтууд багтсан.

2022 онд “Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хууль, салбар дундын стратеги төлөвлөгөө (2022-2031) батлагдсан бөгөөд Боловсролын яам 1-р зорилгын хэрэгжилтийг хариуцан салбар дундын хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх чиглэлээр\ үүрэг хүлээсэн байдаг. Анхаарал татахуйц хэд хэдэн санаа Сургууль завсардсан охид, хөвгүүд, өрх толгойлсон залуу эмэгтэйчүүдийг дахин суралцуулах, мэргэжил олгоход шаардлагатай дэмжлэг үзүүлэх, жендэрт суурилсан хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх нөлөөллийн ажлыг тогтмол зохион байгуулах зэрэг үйл ажиллагааг багтаасан.

2023 он Боловсролын ерөнхий хуульд суралцагчийн “ялгаатай хэрэгцээ”-г нэрлэсэн бөгөөд үүнд жендэр багтсан. Мөн хуульд бүх түвшний боловсролын сургалтын хөтөлбөрт заавал тусган боловсролын сургалтын байгууллага өмчийн хэлбэр харгалзахгүй заах сэдэвт, *хүний эрхийн боловсрол, жендэрийн эрх тэгш байдал* багтсан байдаг.

³⁴ “ТХЗ 4 дүгээр зорилгын хэрэгжилт” Иргэний нийгмийн тодруулагч тайлан, Боловсрол эвсэл, 2019 он

ЖЕНДЭРИЙН ХУВИРГАН ӨӨРЧЛӨХ БОЛОВСРОЛ ГЭЖ ЮУ ВЭ?

Боловсрол нь улс орнууд дахь шударга бус, тэгш бус байдлыг эсэргүүцэж, хүнийг хүн шиг амьдрахад саад болж буй бэрхшээлүүдийг арилгах замаар нийгэмд хувирган өөрчлөлт хийх хүчтэй. Боловсрол энх тайван, шударга ёс, эрх тэгш ертөнцийг бий болгохын тулд дарангуйлагч тогтолцоог нураахад шаардлагатай мэдлэг, ур чадвар, үнэт зүйл, хандлагыг төлөвшүүлж чаддаг. Хүүхэд, залуучууд ялгаатай хэрэгцээндээ нийцсэн ээлтэй, чанартай, үр бүтээлтэй боловсрол эзэмших эрхтэй. Хүн бүр өөрийн идентитигээс үл хамааран мөрөөдлөө биелүүлж, эрхэм чанартай төдийгүй баяр баясгалантай амьдрах эрхтэй.

Жендэрийн хувирган өөрчлөх боловсрол нь зөвхөн боловсролд тэгш хүртээмжтэй байх тухай биш юм. Энэ нь бидний заах арга зүй, суралцах арга барилыг хувьсгал хийх тухай ойлголт юм. Энэ нь хор хөнөөлт, хуучирсан жендэрийн хэвшмэл ойлголтыг эсэргүүцэх, ялгаварлан гадуурхах эрх мэдлийн тогтолцоог задлах тухай юм. Энэ нь суралцагчдыг анги танхимд амжилттай суралцах, анги танхимаас гадуур зорилго, мөрөөдлөө биелүүлэхэд нь дэмжлэг үзүүлэх тухай юм.

Энэхүү алсын харааг бодит болгохын тулд бид байгууллагууд болон идэвхтнүүдийг дэмжихийн зэрэгцээ боловсролын салбарт эрх мэдэл хэрхэн бүтэцлэгдэж, хэнд төвлөрч, хэрхэн хэрэгждэгийг гүнзгий ойлгох шаардлагатай. Эрх мэдлийн динамик нь бодлого боловсруулах, нөөц хуваарилах, шийдвэр гаргах үйл явцад хэн оролцож, хэний дуу хоолой сонсогдож, хэний хэрэгцээ үл тоомсорлогдож байгааг илэрхийлдэг.

Гол шийдвэр гаргагчид болон нөлөө бүхий оролцогч талуудыг тодорхойлох нь зөвхөн тэднийг таних төдий бус, харин тэдний албан ёсны эрх мэдэл, албан бус нөлөөлөл, ашиг сонирхол, хариуцлагын механизм-ыг шинжлэх явдал юм. Ингэснээр эрх мэдлийн тэнцвэргүй байдал хэрхэн хадгалагдаж буйг илрүүлж, эмэгтэйчүүд, охид болон бусад ялгаварлан гадуурхалтад өртдөг бүлгүүдийн оролцоог хязгаарлаж буй саад бэрхшээлийг тодорхой харж чадна.

Эдгээр эрх мэдлийн харилцааг ойлгож, зорилтот байдлаар нөлөөлөх стратеги боловсруулах нь өөрчлөлтийг идэвхжүүлж, хурдасгах үндэс болдог. Улмаар байгууллагын дотоод бүтэц, бодлого, нийгмийн хэм хэмжээ, шийдвэр гаргах соёлыг өөрчлөх замаар эрх мэдлийн тэнцвэргүй байдлыг даван туулж, бодит оролцоо, хариуцлага, тэгш боломжид суурилсан жендэрийн хувирган өөрчлөлтийг хэрэгжүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

БОЛОВСРОЛЫН САЛБАРТ ЖЕНДЭРИЙГ НЭГТГЭСЭН БОДЛОГО, ТӨЛӨВЛӨЛТ

Үндэсний бодлого нь боловсролоос зохистой ажлын байр руу шилжих явцад охидод тулгарч буй бэрхшээл, эмэгтэйчүүдийн ШИМТ-ийн оролцоог нэмэгдүүлэх, бүх нийтийн цахим хүртээмжийг хангах зэрэг чухал асуудлыг шийдвэрлэх шаардлагатай. Албан ба албан бус боловсрол эсвэл мэргэжлийн сургалтаар дамжуулан маргиналчлагдсан бүлгүүдэд хүрэхэд тулгарч буй бэрхшээлийг шийдэхэд нотолгоонд суурилсан бодлого чухал. Мөн зөрчилдөөн, уур амьсгалын өөрчлөлтөөс үүдэлтэй гамшиг зэрэг онцгой болон тодорхойгүй байдлын үед жендэрийн хувирган өөрчлөх боловсролыг дэмжих тусгай бодлого боловсруулах шаардлагатай.

Жендэрийн хувирган өөрчлөх хандлага нь жендэрийн тэгш бус байдлыг танин мэдэх, зөвхөн нөхцөл байдал сайжруулах түвшинд зогсохгүй, харин бүтцийн өөрчлөлт хийж, нийгэм, институт, сургалтын орчинд тогтсон эрх мэдлийн харилцаа, хэвшмэл ойлголт, бүтэц, соёлыг өөрчлөх зорилготой цогц стратеги юм.

Боловсролын бодлого бол энэ өөрчлөлтийн хамгийн гол талбар бөгөөд хүмүүсийн итгэл үнэмшил, хандлага, зан үйлийг төлөвшүүлж, ирээдүйн нийгмийн бүтэц, харилцааг бий болгодог. Иймд боловсролын бодлого нь жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах биш, тэгш бус байдлыг бий болгодог суурь шалтгаануудыг хувирган өөрчлөх чиглэлтэй байх ёстой.

Монгол Улсын Үндсэн хууль, Жендэрийн эрх тэгш байдлын тухай хууль, Боловсролын ерөнхий хууль болон “Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах салбар дундын стратеги төлөвлөгөө (2022–2031)” зэрэг үндэсний бодлогын баримтууд нь боловсролын тогтолцоонд жендэрийн мэдрэмжтэй, хувирган өөрчлөх бодлого хэрэгжүүлэх суурь үндсийг бүрдүүлж байна. Мөн Тогтвортой хөгжлийн зорилт–2030 (ТХЗ) нь охид, хөвгүүдэд тэгш хүртээмжтэй, чанартай боловсрол олгох зорилгод хүрэхийг олон улсад тавьсан.

Эдгээр эрх зүйн болон бодлогын орчин нь боловсролын салбарын бодлого, төлөвлөлтийг олон талт ялгаварлан гадуурхалт, тэгш бус байдлыг бууруулах, жендэрийн хэвшмэл ойлголтыг өөрчлөх, хүүхдийн эрхийн зөрчлийг таслан зогсоох, хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, маргинал бүлгийн хүүхдүүдийн боловсролын хүртээмжийг нэмэгдүүлэх чиглэлд тогтолцоог бүхлээр нь өөрчлөх шаардлагатайг харуулж байна.

Доор боловсролын салбар дахь бодлого төлөвлөлтийг хэрхэн жендэрийн эрх тэгш, хувирган өөрчлөхүйц болгох чиглэлээр байр суурийн тайлбар хүргэж байна.

1. Үндэсний хууль тогтоомжид суурилсан бодлогын чиглэл

1.1	<p>Үндсэн хуулийн тэгш эрхийн зарчимд нийцүүлсэн бодлого боловсруулах</p> <p>Үндсэн хуулийн 14.2-т “хүйсээр ялгаварлан гадуурхахыг хориглосон” тул боловсролын бодлого нь:</p> <ul style="list-style-type: none">• Хөтөлбөр, сурах бичиг, сургалтын орчин дахь жендэрийн хэвшмэл ойлголтыг арилгах
------------	--

	<ul style="list-style-type: none"> • Хүүхэд бүрийг тэгш эрхтэй оролцуулах тогтолцоог бүрдүүлэх шаардлагатай.
1.2.	<p>Хуулийн 11.3, 11.4, 12.3-т заасан ажлын байрны жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах, хөдөлмөрийн харилцаанд дарамт, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамт гарахаас урьдчилан сэргийлэх бодлогыг:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Аймаг, Нийслэлийн Боловсролын газрын бодлогын түвшинд тусгах, • Сургуулийн удирдлагын үйл ажиллагааны үнэлгээний нэг шалгуур болгох, • Ажилтнуудын сонгон шалгаруулалт, дэвшилт, сургалтад жендэрийн тэнцвэрт байдлын бодит хэрэгжилтийг хангах, • Ажлын байрны дарамт, бэлгийн дарамтаас урьдчилан сэргийлэх тогтолцоог бүрдүүлэх
1.3.	<p>Хуулийн 11.3, 11.4, 12.3-т заасан ажлын байрны жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах, хөдөлмөрийн харилцаанд дарамт, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамт гарахаас урьдчилан сэргийлэх бодлогыг:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Аймаг, Нийслэлийн Боловсролын газрын бодлогын түвшинд тусгах, • Сургуулийн удирдлагын үйл ажиллагааны үнэлгээний нэг шалгуур болгох, • Ажилтнуудын сонгон шалгаруулалт, дэвшилт, сургалтад жендэрийн тэнцвэрт байдлын бодит хэрэгжилтийг хангах, • Ажлын байрны дарамт, бэлгийн дарамтаас урьдчилан сэргийлэх тогтолцоог бүрдүүлэх

2. Салбар дундын бодлого ба Нийгмийн хамгааллын уялдаа

Салбар дундын стратеги төлөвлөгөө (2022–2031) нь боловсролын бодлогыг дараах чиглэлд хувирган өөрчлөх шаардлагатайг тодорхойлдог:

2.1.	<p>Сургууль завсардсан охид, хөвгүүд болон маргинал бүлгийн залуучуудыг дэмжих бодлого</p> <ul style="list-style-type: none"> • Боловсролын байгууллага, нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөр эрхлэлтийн салбар хоорондын хамтын ажиллагааг сайжруулах • Сургууль завсардсан, жирэмсэн, хүүхэд төрүүлсэн охид, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн оролцоог хангах дэмжлэгийн бодлого бий болгох
2.2.	<p>Жендэрт суурилсан хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх тогтолцоог байгууллага бүрд хэрэгжүүлэх</p> <ul style="list-style-type: none"> • Сургуулийн орчин дахь хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх сургалт, мэдээллийг тогтмол явуулах, • Сургуулийн орчинд хүчирхийллийн эсрэг бодлого, гомдлын шийдвэрлэх механизм, аюулгүй орчин бүрдүүлэх арга хэмжээний стандартыг бий болгох.

Жендэрт суурилсан хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх тогтолцоог байгууллага бүрд хэрэгжүүлэх

- Сургуулийн орчин дахь хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх сургалт, мэдээллийг тогтмол явуулах,
- Сургуулийн орчинд хүчирхийллийн эсрэг бодлого, гомдлын шийдвэрлэх механизм, аюулгүй орчин бүрдүүлэх арга хэмжээний стандартыг бий болгох.

3. Тогтвортой хөгжлийн зорилт (ТХЗ) 2030-тай уялдуулсан бодлогын хувирган өөрчлөлт

ТХЗ-ийн 4-р зорилго нь чанартай, хүртээмжтэй, тэгш боловсролыг дэмжиж байгааг харгалзан боловсролын бодлогын төлөвлөлт дараах байдлаар жендэрийн хувирган өөрчлөх өөрчлөлтийг хангана.

<p>3.1</p>	<p>ТХЗ 4.1 – Үнэ төлбөргүй, тэгш, чанартай боловсрол</p> <p>Хүүхэд бүр чанартай боловсрол эзэмшихэд саад болж буй жендэрийн хэвшмэл ойлголт, гэр бүлийн хөдөлмөрийн хуваарилалт, сургууль завсардах жендэрийн шалтгаануудыг илрүүлж, бодлогоор шийдвэрлэх.</p> <p>Хот, хөдөөгийн ялгаа, охид, хөвгүүдийн онцлог нөхцөл байдлыг харгалзсан жендэрийн хариу үйлдэл бүхий үйлчилгээ бий болгох.</p>
<p>3.2</p>	<p>ТХЗ 4.2 – Сургуулийн өмнөх чанартай боловсрол</p> <p>Эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн байдалтай уялдуулж, тэгш хүртээмжтэй цэцэрлэгийн бодлого хэрэгжүүлэх.</p> <p>Хүүхдүүдийн тоглоом, үйл ажиллагаанд “хөвгүүдийн/охидын” гэх ялгаатай хандлагыг арилгаж, бүх хүүхдэд адил боломж олгох.</p>
<p>3.3</p>	<p>ТХЗ 4.3 – Технологи, мэргэжлийн, дээд боловсрол хүртээмжтэй болгох</p> <p>Мэргэжил сонголтын үеийн жендэрийн хэвшмэл ойлголтыг арилгахад чиглэсэн үйл ажиллагаа хэрэгжүүлэх</p> <p>Эмэгтэйчүүд, хөвгүүдийн шинжлэх ухаан, технологи, инженер, математик (ШИМТ) болон уламжлалд жендэрийн хэвшмэл ойлголтоор сонгодог мэргэжлүүдэд тэгш оролцоог дэмжих</p>
<p>3.4</p>	<p>ТХЗ 4.4 – Ажил хөдөлмөр эрхлэх, бизнес эрхлэхэд шаардлагатай ур чадвар бий болгох</p> <p>Хөвгүүд, охидын эдийн засгийн оролцоонд тулгуурлан илэрч буй тэгш бус байдлыг бууруулах зорилгоор ур чадвар олгох сургалтыг жендэрийн мэдрэмжтэйгээр төлөвлөж, зохион байгуулах.</p> <p>Залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлтийн жендэрийн саад бэрхшээлийг тодорхойлж бууруулах</p>
<p>3.5</p>	<p>ТХЗ 4.5 – Маргинал бүлгийн хүүхдүүдийн тэгш оролцоо</p> <p>Хөгжлийн бэрхшээлтэй, малчин өрхийн, дотуур байранд болон сумын төвд асран хамгаалагчгүй суралцаж буй хүүхдүүдийн хүйсийн, жендэрийн онцлог, хэрэгцээг харгалзан бодлогын тусгай арга хэмжээ авах</p>

4. Жендэрийн хувирган өөрчлөх бодлогын үндэслэл

Боловсролын салбарын жендэрийн бодлого нь зөвхөн эрх тэгш боломж олгохоос цааш нийгмийн хэвшмэл ойлголтыг өөрчлөх, эрх мэдлийн харьцааг тэнцвэржүүлэх зорилго руу чиглэх шаардлагатай.

4.1	Жендэрийн хэвшмэл ойлголт, ялгаварлан гадуурхалтын шалтгааныг арилгах <ul style="list-style-type: none">• Хөтөлбөр, сурах бичгийн агуулгад жендэрийн хэвшмэл дүрслэлийг засах,• Охид, хөвгүүдийн оролцоог жендэрийн хэвшмэл ойлголтоос шалтгаалан багасгадаг хэвшмэл ойлголтыг бодлогоор өөрчлөх
4.2	Аюулгүй, хүчирхийллээс ангид сургалтын орчин бий болгох <ul style="list-style-type: none">• Сургуулийн бүх шатанд ЖСХ бэлгийн дарамт, цахим дарамтаас урьдчилан сэргийлэх бодлого, механизм нэвтрүүлэх
4.3	Маргинал бүлгүүдэд тэгш, хүртээмжтэй боловсрол олгох <ul style="list-style-type: none">• Сургууль завсардах жендэрийн шалтгаануудыг тодорхойлж, зорилтот дэмжлэг үзүүлэх• Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрх, эрүүл мэндийн боловсролыг насанд тохирсон байдлаар заавал тусгах

Жендэрийн хувирган өөрчлөлт хийх боловсролд төсөв хамгийн чухал. Илүү тэгш, үр ашигтай санхүүжилт бол **хүний эрхийг хангах, хамгаалах, хэрэгжүүлэхэд** урт хугацааны, тогтвортой санхүүжилт шаардлагатай. Дотоодын санхүүжилтийн зөрүүг арилгахын тулд ДНБ-д ногдох хэмжээг нэмэгдүүлэх нь чухал бөгөөд ДНБ-ийн дор хаяж 4-6% болон/эсвэл улсын төсвийн дор хаяж 15-20%-ийг боловсролын салбарт үр дүнтэйгээр хуваарилах шаардлагатай. Боловсролын санхүүжилтийн зөрүүг багасгахын тулд олон улсын хамтын ажиллагааг бэхжүүлж, хөгжиж буй орнуудын боловсролд хуваарилах санхүүжилтэд нөлөөлж буй гадаад өрийг бууруулах шаардлагатай. Хөгжиж буй орнуудад зориулсан албан ёсны хөгжлийн тусламжийг (ODA) нийт үндэсний орлогын 0.7% -д хүргэх талаарх бүх амлалтуудын хэрэгжилтийг хурдасгах нь чухал юм. Ингэснээр боловсролын хүртээмжийг нэмэгдүүлж, санхүүгийн бэрхшээлээс үл хамааран чанартай боловсролыг хүн бүрт хүргэх боломжтой болно.

1. **Төсөв бол бодлогын хэрэгсэл юм.** Улс төр, нийгэм, эдийн засгийн чиглэл, тэргүүлэх зорилтийг илэрхийлдэг төсвийг жендэрийн эрх тэгш байдлыг дэмжих чиглэлд ашиглах нь чухал.
2. **Жендэрийн ялгаатай бүлгүүдийн эрхийг хамгаалах ёстой.** ЖХТ нь олон талт, ялгаатай бүлгүүдийн эсрэг нийгэм, эдийн засгийн ялгаварлал, гадуурхалтыг илрүүлж, шийдвэрлэх арга зам юм.
3. **Тэгш байдал ба шударга ёсыг бэхжүүлэхэд тусална.** Төсвийн нөөцийн зарцуулалт хэнд, хэрхэн хүрч байгааг тодорхой болгох замаар бодлого, төсвийн шийдвэрийг илүү шударга болгоно.

4. **Ядуурлыг бууруулахад үр нөлөөтэй.** Эмэгтэйчүүд, үндэстний цөөнх, бэлгийн цөөнх болон хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд ядуурлын нөлөөнд илүү өртөмтгий бөгөөд тэдний хэрэгцээнд нийцсэн бодлого, төсвийн хуваарилалт ядуурлын бууралтад нөлөөлнө.
5. **Бодлогын хэрэгжилтэд хяналт тавих боломж бүрдэнэ.** Бодлогын зорилго, зорилтыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай хөрөнгө мөнгө, дэмжлэг хүрч байгаа эсэхийг хянахад ЖХТ тусалдаг.
6. **Сайн засаглалын чухал бүрэлдэхүүн болдог.** Ил тод, хариуцлагатай, үр дүнтэй төрийн үйлчилгээ үзүүлэхэд ЖХТ чухал нөлөөтэй.
7. **Эдийн засгийн үр ашигтай.** Эмэгтэйчүүд, үндэстний цөөнх, бэлгийн цөөнх болон хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эдийн засгийн оролцоо, хүний хөгжлийг дэмжих нь нийт эдийн засагт өгөөжтэй байдаг.

Засаглалын түвшинд жендэрийн хувирган өөрчлөлт хийх төсөвлөлт хийх нь

“Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хууль, салбар дундын стратеги төлөвлөгөөний 3.3.2-т Орон нутгийн түвшин (аймаг, сум, нийслэл, дүүргийн онцпогт нийцүүлэн)-д ЖМТ-ийг хэрэгжүүлэх удирдамж боловсруулж, нэвтрүүлнэ 3.4.9 Төрийн байгууллагын жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тодорхой чиг үүргийг ТББ-аар гэрээгээр гүйцэтгүүлэх, шаардагдах зардлыг жил бүрийн төсөвт тусгаж батлуулах талаар нийтлэг удирдамж боловсруулж, салбар зөвлөл, салбар хорооны хяналттайгаар хэрэгжүүлнэ гэж заасан.

Жендэрийн хариу үйлдэл үзүүлэх төсөвлөлтийг хэрэгжүүлэхийн тулд:

- Яамны бодлого төлөвлөлтийн нэгжид ЖМТ-ийн байнгын чиг үүргийг бий болгох (Төрийн албан хаагчдийн ажлын байрны тодрхойлолтод оруулах) Яамын нэгж бүрээс төлөөлөгч томилж, үүрэг даалгавар өгч болно. Жендэрийн мэдрэмжтэй төсөвлөлтийг хариуцах шийдвэр гаргачийг томилох
- Яамны төлөвлөлтийн үйл явцад ЖМТ-ийн арга хэрэгслийг нэгтгэх, чадавхыг бэхжүүлэх (Жендэрийн дүн шинжилгээ болон жендэрийн төлөвлөлт болон төсөвлөлтийг боловсруулах Жендэрийн статистик болон захиргааны мэдээллийг сайжруулах шаардлагатай. Ажилтнуудын чадавхыг бэхжүүлэх үйл ажиллагааг тасралтгүй зохион байгуулж тогтвортой байдлыг хангах шаардлагатай)
- Жендэрийн мэдрэмжтэй гүйцэтгэлийн тайлан болон ил тод байдал (Оролцогч талуудын жендэрийн мэдрэмжтэй үйл ажиллагаа, тэдгээрийн үр дүнгийн талаар мэдээлэлтэй байх, хэрэгжүүлсэн бодлого болон төсвийн талаарх тайлагналын бүх шаардлага, журмыг дунд болон жилийн аль алинд нь хянан үзэж, хэрэгжүүлсэн жендэрийн үр дүнгийн талаар дутуу байгаа хэсгийг нэмж оруулах шаардлагатай. Жендэрийн хүрсэн үр дүнгийн талаарх бүх яамны нэгжүүдийн саналыг нэгтгэсэн ЖМТ-ийн тайланг танилцуулж, олон нийтэд нээлттэй байх ба төлөвлөсөн болон хүрсэн үр дүнгийн талаарх мэдээллийг жил бүр багтаах.

Ингэхдээ жендэрийн үндэсний шинжээч, ЖҮХ, ҮСХ, эрдэм шинжилгээний төвүүд болон иргэний нийгмийн байгууллагуудтай хамтран ажиллах нь зүйтэй.

ЖЕНДЭРИЙН ХАРИУ ҮЙЛДЭЛ ҮЗҮҮЛДЭГ СУРАЛЦАХУЙН ОРЧИНД ТАВИГДДАГ МИНИМАЛ СТАНДАРТ

Жендэрийн хариу үйлдэл үзүүлдэг суралцах орчин нь охид, хөвгүүд болон бүх суралцагчдад аюулгүй, тэгш, хүртээмжтэй, ээлтэй орчинг бүрдүүлэхэд чиглэсэн байх ёстой³⁵.

Жендэрийн хариу үйлдэл үзүүлдэг сургуулийн орчин дараах шаардлагыг хангасан байна.

Аюулгүй, ялгаварлан гадуурхалгүй орчин³⁶

- Сургуулийн орчин (анги, ариун цэврийн өрөө, цайны газар, номын сан г.м.) нь бүх сурагчдад бие махбодын болон сэтгэлзүйн хувьд аюулгүй байх ёстой.
- Сургуулийн дотоод дүрэм болон хариуцлагын арга хэмжээ нь жендэрийн ялгаварлан гадуурхалтгүй, шударга байх ёстой.
- Жендэрт суурилсан хүчирхийлэл, дарамтын эсрэг урьдчилан сэргийлэх тогтолцоо бүхий мэдээлэх системтэй байх ёстой.

Ариун цэврийн байгууламж хүртээмжтэй байх ёстой³⁷.

- Охид, хөвгүүд, транс сурагчид болон хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчдын хэрэгцээнд тохирсон ариун цэврийн байгууламжтай, цэвэр, аюулгүй, дулаахан, гэрэлтүүлэгтэй байх, нүхэн жорлонг бүр мөсөх халах.
- Охидын сарын тэмдэгийн үеийн эрүүл ахуйн хэрэгцээг хангах сургуулийн дотоод зохицуулалттай байх (ариун цэврийн хэрэгсэл, аюулгүй, тайван орчин)
- Сурагчдын насны онцлогт тохирсон ариун цэврийн байгууламжийн тоо, хүртээмжийг харгалзсан байх ёстой.

Жендэрийн хариу үйлдэл үзүүлдэг төсвийн төлөвлөлт

- Хичээлийн байр, ариун цэврийн байгууламж охид, транс сурагчдын хэрэгцээнд нийцэж байгаа эсэхийг шалгах шаардлагатай. Жишээлбэл, охидын ариун цэврийн өрөөний тоо хөвгүүдийнхээс тооны хувьд илүү байх, хүйсийн ялгаагүй ариун цэврийн өрөө болон, хувцас солих өрөөтэй байх.
- Ерөнхий боловсролын дотуур байранд 6 настай хүүхэд гэр бүлээсээ хол амьдарч эхэлдэг учир хүүхдийн эцэг эх, асран хамгаалагчтайгаа уулзах, хамт хонох боломжтойгоор төлөвлөлт хийгдсэн гэр бүлд ээлтэй дотуур байрны төлөвлөлт,

³⁵ UNGEI & UNESCO (2015). School-Related Gender-Based Violence: Global Status Report

³⁶ UNESCO - Behind the Numbers: Ending School Violence and Bullying, 2019

³⁷ WHO & UNICEF, WASH in Schools: Empirical Evidence and Lessons Learned from 14 Countries, 2018

- Сургуультай холбоотой ЖСХ / орчин дахь бэлгийн дарамт, хүчирхийллийг бууруулах хөтөлбөрт төсөв тусгах шаардлагатай.

Жишээ нь:

Ерөнхий боловсролын дотуур байранд 6 настай хүүхэд гэр бүлээсээ хол амьдарч эхэлдэг учир хүүхдийн эцэг эх, асран хамгаалагчтайгаа уулзах, хамт хонох боломжтойгоор төлөвлөлт хийгдсэн дотуур байрыг төлөвлөх,

Ариун цэврийн байгууламжийн хүртээмж ба хүйсийн ялгааг төсөвт тусгах

Төсөвлөхдөө хүйсийн ялгааг системтэй тусгах шаардлагатай салбаруудын нэг бол ариун цэврийн байгууламж (WASH) юм. Судалгаагаар охидын 30–40% нь сарын тэмдэгийн үед сургууль завсардах эрсдэлтэй тулгарч байна.

Тиймээс төсөв дараах асуудлыг тусгах шаардлагатай:

- Охид, хөвгүүд, транс сурагчдад тохирсон тусдаа, аюулгүй, гэрэлтүүлэгтэй, түгжээтэй ариун цэврийн өрөөний тоог нэмэгдүүлэх
- Ариун цэврийн өрөөний тоо, хүчин чадлыг сургуулийн хүчин чадал, хүйсийн харьцаанд тохируулах, хүйсийн цөөнхөд ээлтэй байх,
- Сарын тэмдгийн эрүүл ахуйн хэрэгцээг хангах тасралтгүй төсөвтэй байх
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчдад зориулсан хүртээмжтэй ариун цэврийн байгууламж (налуу зам, бариул, өргөн хаалга) санхүүжүүлэх

СУРГАЛТЫН ХӨТӨЛБӨР БА СУРАХ БИЧИГ БОЛОВСРУУЛАХАД АНХААРАХ ЗАРЧИМ

Хичээл бүрийн сургалтын хөтөлбөрт жендэрийн эрх тэгш байдлыг тусгах: Жендэрийн эрх тэгш байдлыг зөвхөн "нийгмийн ухаан" эсвэл "ёс зүй" гэх мэт хичээлд тусгах байдлаар хязгаарлагдахгүй. Харин бүх хичээл – математик, шинжлэх ухаан, уран зохиол, технологи гэх мэт агуулгад **бодит амьдралд хүйсээс үл хамааран хүн бүр тэгш оролцох боломжтой** гэдгийг харуулсан агуулга (бичвэр болон зураг) оруулснаар хүүхдүүдийн **хандлага, үнэлэмж илүү тэгш суурьтай** болж төлөвшдөг³⁸.

Сурах бичгийг жендэрийн шинжээчдийн тусламжтайгаар хянаж, хэвшмэл дүр төрхөөс ангид боловсруулах: Сурах бичигт дүрслэгдэж буй текст, дүр зураг, мэргэжлийн төлөөлөл, үүрэг роль зэрэгт хүйсийн тэнцвэрт оролцоог тусгах нь хүүхдийн сэтгэлгээ, хандлагын суурь болж өгдөг. Хэрвээ зөвхөн эрэгтэйг эрдэмтэн, эмэгтэйг асрагч мэтээр дүрсэлбэл хүүхдүүдийн хүйсийн талаарх

³⁸ UNESCO "Gender in Education Curriculum and Learning Materials" 2019

төсөөлөл ташаа тогтох аюултай. Тиймээс жендэрийн шинжээчийн дүгнэлт, хяналтыг тогтмолжуулах хэрэгтэй³⁹.

Сурах бичиг, сургалтын хэрэглэгдэхүүн боловсруулах шатанд зохиогч, редактор, зураачид жендэрийн мэдрэмжтэй байх сургалтад хамрагдсан, охид хөвгүүдийг тэнцвэртэй дүрсэлсэн зураг, жишээ, бичвэр, агуулгад жендэрийн шинжээч хянан баталгаажуулдаг тогтолцоотой байна.⁴⁰

Амьдрах ухаан, нөхөн үржихүй, бэлгийн цогц боловсролыг агуулгадаа тусгах: Хүүхэд бүр нөхөн үржихүйн эрх, аюулгүй байдал, харилцааны ёс зүй, хүчирхийлэл гэж юу болох, өөрийгөө хэрхэн хамгаалах талаарх үнэн зөв, насанд тохирсон мэдлэгтэй байх нь урьдчилан сэргийлэх хамгийн үр дүнтэй арга юм. Энэ мэдлэг нь суралцагдад өөрийн болон бусдын эрхийг хүндэтгэх хандлага, шийдвэр гаргах чадварыг төлөвшүүлдэг⁴¹.

Хөтөлбөр батлах шатанд олон нийтийн болон мэргэжлийн оролцоог хангах: Сургалтын хөтөлбөр боловсруулалт нь зөвхөн төрийн байгууллага дотооддоо боловсруулдаг биш, харин багш, сурагч, эцэг эх, мэргэжлийн холбоо, ТББ зэрэг олон талт оролцоонд суурилсан байх нь илүү бодит хэрэгцээнд нийцсэн, хүртээмжтэй бодлого болдог. Мөн энэ оролцоо нь хүүхдийн дуу хоолойг сонсох ардчилсан соёлын төлөвшилд ч нөлөөлдөг⁴². Хөтөлбөр, бодлого төлөвлөлтийн шатанд удирдах багийн гишүүдийн жендэрийн харьцаа тэнцвэртэй байх, охид, хөвгүүдийн ялгаатай хэрэгцээг тусгасан байх, багийн гишүүд жендэрийн мэдрэмжтэй сургалтад хамрагдсан байх, сурагчдын оролцоотойгоор хөтөлбөр, сурах бичгийн агуулгыг туршиж, үнэлж байх тогтолцоог бүрдүүлнэ⁴³.

АРГА ЗҮЙ

Жендэрт мэдрэмжтэй сургалтын хөтөлбөр, сурах бичиг боловсруулах, хэрэгжүүлэх, үнэлэх үйл явц нь дараах арга зүйд тулгуурлана:

- **Жендэрийн шинжилгээ хийх аргачлал нэвтрүүлэх**

Сургалтын хөтөлбөр болон сурах бичиг боловсруулахын өмнө хүйсийн хувьд аль бүлэгт давуу болон сул байр суурь үүсэж байгааг тодорхойлох жендэрийн шинжилгээ хийх шаардлагатай.

Шинжилгээнд хүйсийн тэнцвэр, дүрслэл, хэллэг, сурагчдын оролцооны боломж, хэрэглэгдэхүүний хүртээмж зэрэг үзүүлэлтийг ашиглана.

³⁹ UNESCO & Commonwealth Secretariat “A Guide for Gender Equality in Teacher Education Policy and Practices.” 2015

⁴⁰ Promoting Gender equality in education, UNESCO, 2009

⁴¹ “Comprehensive Sexuality Education for Gender Equality and Empowerment” UNFPA, 2022

⁴² “Guidance for Developing Gender-Responsive Education Sector Plans.” GPE & UNGEI 2017

⁴³ Promoting Gender equality in education, UNESCO, 2009

Хөтөлбөр, сурах бичгийг шинэчлэх бүрд энэхүү шинжилгээг давтан хийж тогтолцооны түвшинд сайжруулна.

- **Жендэрийн шалгуур бүхий стандарт хэрэглэх**

Сургалтын хөтөлбөр болон сурах бичгийн агуулгыг хүлээн авах, хянан баталгаажуулах үе шатанд жендэрийн хариу үйлдлийн шалгуур (gender-responsive criteria)-ыг албан ёсны баримт бичигт тусгана. Эдгээр шалгуурт текст, зураг, үүрэг дүр, мэргэжлийн төлөөлөл, хэл найруулга, бодлого дахь оролцогч талуудын тэнцвэр, хандлага төлөвшүүлэх зорилт зэрэг үзүүлэлтийг тусгаж, шалгуурын дагуу үнэлгээ хийдэг стандарттай байх

Оролцоонд суурилсан боловсруулалт

Багш, эцэг эх, асран хамгаалагч, сурагч, жендэрийн шинжээч, ТББ, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн төлөөлөл зэрэг олон талт оролцоог ханган, боловсруулалтын бүхий л үе шатыг нээлттэй байлгах,

Агуулгыг турших үе шатанд оролцогч талуудын санал хүсэлтийг судалгааны аргаар авч, сайжруулалтыг нотолгоонд суурилан хийх,

Суралцагчдын дуу хоолойг системтэй сонсох зорилгоор ярилцлага, анкет, хэлэлцүүлэг зохион байгуулах,

- **Багш, зохиогч, редакторын жендэрийн мэдрэмжтэй байх чадавхыг дээшлүүлэх**

Хөтөлбөр, сурах бичгийн зохиогчид болон редакторуудыг жендэрийн ойлголт, жендэрт суурилсан хэвшмэл төсөөлөл, хүүхдийн хөгжил, хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх талаарх сургалтад тогтмол хамруулах,

Зураач, дизайн зохиогчдод сурах бичгийн дүрслэлийн жендэрийн эрх тэгш байдлын зарчмыг заавал мөрдүүлэх техникийн гарын авлага гаргаж, дагаж мөрдөхийг шаардана.

- **Хэрэгжилтийн үеийн хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний жендэрийн үзүүлэлтүүдийг тогтоох**

Сургалтын хөтөлбөр хэрэгжих үе шатанд хүйсийн тэнцвэртэй оролцоо, сурагчдын хандлагын өөрчлөлт, жендэрийн хэвшмэл ойлголтыг бууруулах үр дүнг хэмжих хэмжигдэхүүн, шалгуур үзүүлэлт боловсруулах,

Хэрэгжилтийн явцад сургууль, багш нарын түвшний мониторинг, үнэлгээ хийж, жендэрийн зөрүү илэрсэн тохиолдолд засварлах арга хэмжээ боловсруулдаг тогтолцоог бүрдүүлэх,

БАГШИЙН ХӨГЖИЛ БА МЭРГЭЖЛИЙН СУРГАЛТ

Багш бол жендэрийн хувирган өөрчлөх боловсролын элч юм. Тиймээс өөрчлөлтийн элч болоход өөрсдийгөө хувирган өөрчлөх шаардлагатай. Боловсролын сайн тогтолцооны тулах нуруу нь багш. Нийгэм багш нарыг хэрхэн харж үнэлдэгтээ, багш нар өөрийн үүргээ хэрхэн биелүүлэх, хариуцлагаа хэрхэн хүлээхдээ суурь өөрчлөлт хийх хэрэгтэй.

Багш: мэдлэг бүтээгч, чиглүүлэгч, газарч байх идэвхгүй аргаас татгалзаж идэвхтэй рүү, босоо, ганц чиглэлт зааварчилгаанаас хамтран ажиллах чиглэлд өөрчлөгдөх шаардлагатай. Өмнөх туршлагад болон судлан шинжлэхэд суурилсан, сониуч зандаа хөтлөгдөн сурахад, чадавхиа хөгжүүлэх, асуудлыг шийдэхийн баяр баясгалан, сахилга батад суралцахаар суралцахуйг хөхиүлэн дэмжих, үйлдэл хийх шаардлагатай болно. Багш бэлтгэх тогтолцооноос эхлээд анги танхим дахь багшийн дүр, практик жендэрийн хариу үйлдэл үзүүлдэг болж өөрчлөгдөх шаардлагатай. Багшийн сургалт, мэргэжлийн хөгжлийн талаар цогц бодлого, практик хэрэгжиж, тэдний сайн туршлагуудыг түгээн дэлгэрүүлж байж үр дүн гаргана.

Багш бэлтгэх, ажилд авах асуудалд анхаарах: ЮНЕСКО-ийн мэдээлснээр ТХЗ 4-ийг хэрэгжүүлэхийн тулд дэлхий даяар дор хаяж 69 сая багш шаардлагатай гэж мэдээлсэн. Багш нарыг ажилд авахад хангалттай санхүүжилт олгох, тэдэнд шударга, өрсөлдөхүйц цалин хөлс олгох, ажиллах таатай орчин бүрдүүлэх, ажлын ачааллыг зохистой түвшинд барих, мэргэжлийн хувьд тасралтгүй хөгжих боломжийг хангахыг шаардаж байна. Багш нарыг жендэрийн хувирган өөрчлөх сургалт болон XXI зууны боловсролын шинэ сургалтын хөтөлбөрөөр тасралтгүй бэлтгэх нь суралцагчдад хүртээмжтэй, тэгш хамруулах, чанартай боловсрол олгоход дэмжлэг үзүүлнэ. Сарын тэмдгийн талаарх мухар сүсгийг залруулах, аюулгүй орчинд суралцах, цахим орон зайд охид, эмэгтэйчүүдийг тэгш хамруулахад саад болж буй жендэрийн хортой хэм хэмжээг арилгах, ШИМТ сургалтад охид, эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлэх зэрэг агуулга багш нарын сургалтад багтах ёстой. Мөн эрт эсвэл хүчээр гэрлэхээс урьдчилан сэргийлэх, уур амьсгалын шударга ёсыг дэмжих, зөрчил мөргөлдөөн болон шилжилт хөдөлгөөний боловсролд үзүүлэх сөрөг нөлөөг бууруулах асуудлыг багтаах нь зүйтэй.

Багш бэлтгэх сургалтын хөтөлбөрт жендэрийн хувирган өөрчлөх хандлага, арга зүйг тусгах: Багш бэлтгэх бодлого, төлөвлөлтийн шатнаас нь эхлэн жендэрийн эрх тэгш байдлын талаарх агуулга тусгах нь сургалтын орчинг аюулгүй, эрх тэгш, бүгдэд ээлтэй орчин бий болгоход тусалдаг.

Жендэрийн хувирган өөрчлөлт хийх багш дараах чиглэл, агуулгаар сургалтад хамрагдаж, мэдлэгтэй болсон байна. Үүнд:

Суралцагчдын чадварыг ойлгох	
	1. Эрэгтэй, эмэгтэй суралцагчид ижил тэнцүү аливааг суралцах чадвартай гэдгээр хандах
	2. Эрэгтэй, эмэгтэй суралцагчид ижил тэнцүү суралцах, хөгжих чадвартай, өөрийн нөөц боломжоо бүрэн ашиглахад хөгжих боломжийг бүрдүүлж оролцуулах
Суралцагчид хоорондын хандлага	
	1. Суралцагчид хоорондоо нөхөрсөг бус, жендэрийн өрөөсгөл хандлагатай харилцаж буй харилцаанд хянуур болгоомжтойгоор хариу үйлдэл үзүүлэх

	2. Суралцагчдын энэхүү хандлагаа эргэн харахад нь дэмжлэг үзүүлж цаашид гарах эрсдлээс урьдчилан сэргийлэх
Анги танхим дахь суралцагчдын оролцоо	
	1. Аливаа үйл ажиллагаанд эрэгтэй, эмэгтэй суралцагчдыг тэнцвэртэй тоогоор дуудах, оролцуулах
	2. Хичээлийн бүхий л сэдвүүд дээр эрэгтэй, эмэгтэй суралцагчдыг тэнцвэртэйгээр идэвхтэй ярих, бичихэд анхаарах

Хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, ялгаваргүй хандлагыг заах сургалт зохион байгуулах:

Багш нар жендэрийн эрх тэгш байдлыг ойлгох төдийгүй хүүхдийн онцлогт тохирсон сургалтын аргыг ашиглах, сургуультай холбоотой жендэрт суурилсан хүчирхийллийн (бэлгийн болон бие махбод, сэтгэл зүйн) хэлбэр, шинж тэмдэгийг таних, урьдчилан сэргийлэх чадвартай байх шаардлагатай.

Багш нар бол хүүхдийн сурах орчны гол төлөөлөгчид бөгөөд тэдний хандлага, харилцаа нь сургуулийн соёл, сурагчдын сэтгэл зүй, аюулгүй байдалд хүчтэй нөлөө үзүүлдэг. Иймээс багш нарт дараах чиглэлээр тусгайлсан сургалт зайлшгүй шаардлагатай.

Жендэрийн эрх тэгш байдал, хэвшмэл ойлголт, ялгаварлан гадуурхалтын нөлөөлөл, тэдгээрийн боловсролын орчин дахь илрэл, үр дагаврыг танин ойлгох. Багш нар жендэрийн ялгаварлал, хэвшмэл ойлголтыг таних, боловсролын орчинд илрэх хэлбэрүүдийг ойлгож байж, тэгш, ялгаваргүй сургалтын орчин бүрдүүлж чадна⁴⁴.

Жендэрийн эрх тэгш байдлын талаарх мэдлэг, ойлголт

Жендэрийн хортой хэвшмэл ойлголтоос ангид жендэрийн мэдрэмжтэй сургалтын хөтөлбөр⁴⁵ нь боловсролын салбарт жендэрийн тэгш байдлыг хангахад чухал ач холбогдолтой. Энэ нь эрт эсвэл хүчээр гэрлэх явдлыг бууруулах, эмэгтэйчүүд болон бэлгийн цөөнхийн эсрэг хүчирхийлэл, ялгаварлан гадуурхалтыг арилгах үндэс болно.⁴⁶ Боловсролын хөтөлбөрт жендэрийн тэгш байдлын талаарх хэлэлцүүлэг, энх тайван, хүний эрх, ардчилсан зарчим, үнэт зүйлсийг дэмжих, уур амьсгалын өөрчлөлт болон мөргөлдөөнөөс боловсрол, эрүүл мэнд, хүнсний хангамж, амьжиргаанд үзүүлэх нөлөө зэрэг нийгмийн олон асуудлын уялдаа холбоог хүлээн зөвшөөрөх агуулга багтах ёстой. Шүүмжлэлт сэтгэлгээ, соёл хоорондын харилцаа, хамтын ажиллагаа, нийгэм-сэтгэл зүйн сургалт, дижитал ур чадвар, уур амьсгалын өөрчлөлтийн боловсрол зэрэг XXI зууны ур чадварууд нь албан болон албан бус боловсролын сургалтын хөтөлбөрийн

⁴⁴ A Guide for Gender Equality in Teacher Education Policy and Practices, UNESCO, 2015

⁴⁵ “Биний нийтлэг зорилго” бодлогын хураангуй, Хувирган өөрчлөх боловсрол, НҮБ 2023 <https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/our-common-agenda-policy-brief-transforming-education-en.pdf>

⁴⁶ EM2030-ийн мэдээлснээр 2030 он гэхэд ямар ч улс жендэрийн тэгш байдлыг хангахгүй. Жендэрийн тэгш байдлын ирээдүй хямралд орсон уу? ТХЗ Жендэрийн индексийн судалгааны дүгнэлт. https://equalmeasures2030.org/wp-content/uploads/2024/09/EM2030_2024_SDG_Gender_Index_EN_digital.pdf

нэг хэсэг байх ёстой бөгөөд ингэхдээ охидод хүртээмжтэй, тэгш хамрагдах боломж олгох ёстой.

<p>Хүүхдийн онцлогт тохирсон сургалтын арга зүй</p>	<p>Нас, хүйс, хөгжлийн онцлогт нийцсэн, оролцоог дэмжсэн, ялгаваргүй, эерэг арга барилыг хэрэглэх хэрэгтэй. Хүүхдийн нас, хүйс, хөгжлийн хэрэгцээг харгалзсан, ялгаваргүй, эерэг сургалтын аргыг хэрэглэх нь суралцах идэвх, хамрагдалтыг нэмэгдүүлж, оролцоог хангадаг⁴⁷.</p>
<p>Хүчирхийллийн хэлбэр, илрэх шинж тэмдгийг таних</p>	<p>Бэлгийн, бие махбодын, сэтгэлзүйн, үл хайхрах хэлбэрийн хүчирхийллийг ялгах, хүүхдийн өдөөгдөх дохиог таних, мэдэгдэх ёстой байгууллага, сувгийг мэдэх шаардлагатай. Сургуулийн орчин дахь бие махбод, сэтгэлзүйн, үл хайхрах, бэлгийн хүчирхийллийн анхны шинж тэмдгийг таньж, хүүхдэд тусламж үзүүлэх анхны алхам бол багш нар мэдээлэл, мэдлэгтэй байх юм⁴⁸</p>
<p>Хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, эерэг харилцаа төлөвшүүлэх арга зүй</p>	<p>Багш нар сурагчдад зөвшөөрөл (consent), хил хязгаар, өөрийгөө хамгаалах талаар ойлголтыг насны онцлогт тохирсон, энгийн, аюулгүй аргаар хүргэх чадвартай байх ёстой. Сургуулийн түвшинд "аюулгүй орчин", "итгэлцэлд суурилсан харилцаа" бүрдүүлэхэд багшийн оролцоо чухал гэдгийг ойлгох хэрэгтэй⁴⁹.</p>
<p>Сургуулийн дотоод журам, тайлагнах, мэдээлэх тогтолцооны талаарх мэдлэг</p>	<p>Хүчирхийллийн тохиолдолд хэрхэн хариу үзүүлэх, хүүхдийг дэмжих, хамгаалах ёстой журмыг мэдэх ба хэрэгжүүлэх буюу багш нар хүүхдийг хамгаалах, мэдээлэх ёстой холбогдох байгууллага, журам, арга замыг мэддэг байх нь нэн чухал⁵⁰</p>
<p>Туршлага солилцох,</p>	<p>Багш нар бие биетэйгээ туршлага солилцох, хандлагаа эргэцүүлэх орчин байснаар жендэрийн талаарх ойлголт илүү гүнзгий, бодитой болдог. Үүнийг</p>

⁴⁷ Technical Note on Gender-Responsive Pedagogy in Education, UNGEI & UNICEF, 2020

⁴⁸ Global Guidance on Addressing School-Related Gender-Based Violence, UNESCO & UN Women, 2016

⁴⁹ Comprehensive Sexuality Education – Guidelines for Curriculum Development, UNFPA, 2014

⁵⁰ Minimum Standards for Child Protection in Humanitarian Action, UNICEF, 2020

харилцан суралцах багшийн сүлжээ бий болгох	бусад багш нар, сургуулийн удирдлага, зөвлөх, яамны жендэрийн мэргэжилтэн, жендэрийн эксперт болон энэ чиглэлээр мэргэшсэн хүн, багш-эцэг, эх, асран хамгаалагчдын холбоо, жендэрийн эрх тэгш байдлын чиглэлээр ажилладаг ТББ болон багш өөрөө эрэл хайгуул хийж жендэрийн талаарх мэдлэг ойлголтоо тогтмол эргэцүүлэх, шинэчлэх тогтолцоог бий болгох шаардлагатай ⁵¹ .
--	---

Жендэрийн тэгш байдлын талаарх ойлголт, хандлагыг хөгжүүлэхэд багшийн **бие даасан сурч хөгжих боломж** төдийгүй **хамтын хөгжлийн орчин** маш чухал нөлөөтэй. Тиймээс дараах чиглэлүүдээр **харилцан суралцах, мэдлэг хуваалцах багшийн сүлжээ** бий болгох шаардлагатай:

- Багш бүрийн жендэрийн талаарх мэдлэг, ойлголт, практикийг харьцуулах, эргэцүүлэх боломжийг олгох⁵².
- Жендэрт суурилсан хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, ялгаваргүй сургалтын арга зүйг хуваалцах⁵³.
- Сургуулийн соёлыг өөрчлөхөд хамтын нөлөө үзүүлэх, багш нарын хооронд **итгэлцэлтэй, суралцах хамтын ажиллагааг** бий болгох⁵⁴.

⁵¹ Promoting Gender equality in education, UNESCO, 2009

⁵² Gender at the Centre Initiative: Whole-school Approach to Gender Equality, UNESCO & UNGEI 2022

⁵³ Teacher Training Manual on Gender Equality and Positive Discipline, Plan International, 2018

⁵⁴ Teachers as Agents of Change: Supporting Peer Collaboration for Gender Equality, OECD, 2021

БАГШЛАХУЙ БА ЖЕНДЭРИЙН ХУВИРГАН ӨӨРЧЛӨЛТ

- Багш жендэрийн эрх тэгш байдлыг анхаарах
- Хүн бүрийн сурах чадвар хүйсээс үл хамаарна гэдгийг ухамсарлах
 - Охид, хөвгүүдийн оролцоо, өөртөө итгэх байдалд жендэрийн хэвшмэл ойлголт нөлөөлдгийг таних
 - Сурагчдын суралцахад тулгарч болох жендэрийн саад бэрхшээлийг ажиглан анзаарч чаддаг байх

Багш хичээлийн агуулга, хэрэглэгдэхүүн дэх ялгаварлан гадуурхалтын нөлөөг таних

- Зураг, жишээ, агуулгад нэг хүйс давамгайлах, эсвэл нөгөө хүйсийг сул дорой, идэвхгүй дүрээр харуулахгүй байх
- Жендэрийн хэвшмэл ойлголт агуулсан үг хэллэг хэрэглэхээс сэргийлэх

Анги танхим дахь суралцагч хоорондын харилцааг ажиглах

- Аль нэг хүйсийн оролцоог давамгай байлгах бус ижил тэгш оролцуулахад анхаарах
- Бүлгийн ажилд хүйсийн дагуу үүрэг хуваарилагдах явдлыг анзаарч, зайлсхийх
- Нөхөрсөг бус, ялгаваран гадуурхсан, дарамт, дээрэлхэлттэй харилцааг таньж засах арга хэмжээ авах

Оролцоог тэгш хангах арга зүй

- Бүх суралцагчдыг ээлжилж нэрлэн дуудаж, оролцоог тэгш хангах
- Бүлгийн ажлын үүргийг хүйс үл харгалзан ээлжилж өгөх
- Дуугүй, ичимхий, хичээлийн үйл ажиллагаанаас хойш суух хандлагатай сурагчдыг оролцоонд татах стратеги ашиглах

Хичээлийн агуулга, контентийг жендэрийн хариуцлагатай хүргэх

- Бүх хичээлд эмэгтэй/эрэгтэй хүмүүсийн тэнцвэртэй төлөөлөл бий болгох
- Асуудал шийдвэрлэх, хэлэлцүүлгийн асуултуудад жендэрийн хариуцлагатай байх
- Хөвгүүд зөвхөн техник, охид зөвхөн бичих, ярих, асрах гэх давтагдсан хэвшмэл үүргийг задалж өөрчлөх
- Жендэрийн хэвшмэл ойлголтыг эвдсэн даалгавар, кейс боловсруулах

Аюулгүй, ялгаваргүй орчныг бүтээх

- Хүчирхийлэл, дарамт, ялгаварлалын эсрэг анги, сургууль орчны дүрэм тогтоох
- Сэтгэлзүйн аюулгүй байдлыг хангах (алдаанаас айхгүй суралцах орчин)
- Хил хязгаар, зөвшөөрөл (consent), эерэг харилцааны талаар чиглүүлэх

Хүчирхийллийн эрсдэлийг бууруулах

- Бэлгийн, бие махбодын, сэтгэлзүйн хүчирхийллийн шинж тэмдгийг таних
- Мэдэгдэх, тайлагнах сувгийг мэдэж мэдэгдэх
- Хүүхдийн аюулгүй байдлыг хангах анхны алхам авч хэрэгжүүлэх
- Хүүхэд бүрийн дуу хоолойг хүндэтгэх
- Ялгаваргүй хэл яриа ашиглах

СУРГУУЛИЙН ЗАСАГЛАЛ, МЕНЕЖМЕНТ

PISA - 2022 сурлагын амжилтын үнэлгээ нь Монголын сурагчдын суралцах амжилтад сургуулийн уур амьсгал, багшийн хандлага, аюулгүй орчин, эцэг эхийн оролцоо зэрэг хүчин зүйлс хүйсээр ялгаатайгаар нөлөөлж байгааг харуулсан. Иймээс сургуулийн менежментийг жендэрийн хариуцлагатай болгох нь боловсролын чанар, хүртээмж, үр дүнд шууд нөлөөлөх бодлогын тэргүүлэх чиглэл байх шаардлагатай байна.

1. Жендэрийн хувирган өөрчлөлт хийх бодлого, журам

- а) Сургуулийн дүрэм, дотоод журамд жендэрийн ялгаварлал, хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх заалтыг тодорхой тусгах,
- б) Хүүхэд хамгааллын бодлого нь охид, хөвгүүд, транс болон ялгаатай хэрэгцээт сурагчдын хэрэгцээг тусгах,
- в) Сахилгын арга хэмжээ нь жендэрийн хэвшмэл ойлголт тусгаагүй, адилхан зөрчилд адил шийтгэл оногдуулдаг тогтолцоотой байх,
- д) Сургуулийн аюулгүй ба дэмжлэгт байдлыг сайжруулах зорилгоор аюулгүй байдлын хяналт-шинжилгээг тогтмолжуулах

2. Удирдлагын түвшний чадавх бэхжүүлэх

- а) Захирал, менежер, ахлах багш нарыг жендэрийн эрх тэгш байдал, сургалтын менежмент, сургуультай холбоотой жендэрт суурилсан хүчирхийллийн талаарх сургалтад тогтмол хамруулах,
- б) Жилийн төлөвлөгөө, стратеги боловсруулахдаа Гүйцэтгэлийн үнэлгээний үр дүн, ПИЗА-2022 үнэлгээний охид-хөвгүүдийн амжилтын зөрүү болон сургуулийн уур амьсгалын мэдээллийг ашиглах,

- c) Сургуультай холбоотой зөвлөлүүдийн бүрэлдэхүүнд жендэрийн тэнцвэртэй оролцоог хангах,
- d) Удирдлагын гүйцэтгэлийн үнэлгээнд жендэрийн эрх тэгш байдлын үзүүлэлтийг тусгах,

3. Жендэрийн хариуцлагатай хүний нөөцийн удирдлага

- a) Багш, ажилтнуудыг жендэрийн хариуцлагатай арга зүй, ялгаварлалгүй харилцааны сургалтад тогтмол хамруулж хэвших,
- b) Багшийн үнэлгээний шалгуурт суралцагчдыг хүйсээр ялгалгүй оролцуулах, хөвгүүдийн суралцах идэвхийг дэмжих, транс болон ялгаатай хэрэгцээтэй суралцагчдыг анхаарах талаар шалгуур оруулах,
- c) Ажлын байрны аливаа дарамт, жендэрийн ялгаварлалын талаар багш, ажилтнууд гомдол гаргах аюулгүй, нууцаар мэдээлэх тогтолцоог цогц байдлаар бий болгох, тогтмол ажиллуулах,

4. Сургуулийн орчныг жендэрийн хувирган өөрчөх хандлага, арга зүйгээр өөрчлөх

- a) Ариун цэврийн өрөө, дотуур байр, амралтын хэсэг зэрэг орчныг охид, хөвгүүд, транс болон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн хэрэгцээнд нийцүүлэн шинэчлэх. Ялангуяа жирэмсэн охидод зориулсан өрөө, эрүүл мэндийн үйлчилгээг нэвтрүүлэх,
- b) Охидын сарын тэмдэгийн үеийн онцгой хэрэгцээг хангах зохицуулалттай байх,
- c) Сургуультай холбоотой жендэрт суурилсан хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх тогтолцоо ба мэдээлэх сувгийг ажиллуулах
- d) ПИЗА-гийн “сургалтын уур амьсгалын индекс”-ийг сайжруулах зорилгоор анги танхимд эрүүл, хүндлэл бүхий харилцааны соёлыг нэвтрүүлэх

ЕРӨНХИЙ БОЛОВСРОЛЫН СУРГУУЛЬ, СУРГУУЛИЙН ӨМНӨХ БОЛОВСРОЛД ХАМРАГДАЛТЫГ ДЭМЖИХ ТӨСӨВ

Хүүхдийн боловсролд хамрагдалт нь хүйсийн болон бүс нутгийн ялгаатай байдлаар илэрдэг тул дараах чиглэлд төсөв шаардлагатай:

- Сургуультай холбоотой жендэрт суурилсан хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, хариу арга хэмжээ авахад чиглэсэн хөтөлбөрт төсөв тусгах,
- Хөвгүүдийн завсардалтын гол шалтгаан болох мал аж ахуй, хөдөлмөр эрхлэлт, улирлын шилжилт хөдөлгөөнийг бууруулах хөтөлбөрүүдэд төсөв тусгахад анхаарах,
- Охидын өсвөр насны жирэмслэлтээс үүдэлтэй хичээл таслалт, сургууль завсардалтын асуудлыг бууруулахад чиглэсэн сургалт, сурталчилгаа, нийгэм-сэтгэл зүйн зөвлөгөө, эргэн суралцахад чиглэсэн хөтөлбөрт төсөв тусгах,
- Алслагдсан бүсийн хүүхдүүдэд зориулсан хоол, тээвэр, дотуур байрны санхүүжилтэд хангалттай төсөв тусгах,

Цагийн уян хатан байдлыг хангах төсөв

Ялангуяа малчин, эрсдэлт нөхцөлд байгаа хүүхдүүдэд хичээлийн цаг, хуваарь төлөвлөлтийн уламжлалт хэлбэр нь ээлгүй байдаг. Иймд төсөв дараах өөрчлөлтийг дэмжих ёстой:

- Дотуур байр болон сургуульд бие даан хөгжих танхим хүртээмжтэй байж, тогтмол ажиллуулах,
- Хичээлийн хоцрогдлыг нөхөх багш, нийгмийн ажилтны орон тоо нэмэгдүүлэх, тогтмол чадавхжуулах,

Цалин хөлс болон санхүүгийн эрх тэгш байдлыг хангах

Төсөвлөлтийн түвшинд багш, ажилтнуудын цалин хөлсний тэгш байдлыг хангах нь жендэрийн эрх тэгш байдлын үндсэн шаардлага:

- Эрэгтэй, эмэгтэй багш нарын хоорондын цалин хөлсний ялгааг тогтмол хянах
- Хөдөө орон нутаг, алслагдсан сумдын багш нарт өгөх нэмэгдлийг хүртээмжтэй, ялгаваргүй олгох
- Тэнцвэртэй төлөөллийг дэмжих зорилгоор удирдах албан тушаалд ажиллах багш нарт удирдлага, манлайллын сургалтын санхүүжилт төсөвлөх, хүйсийн ялгааг анхаарах,
- Жендэрийн ялгаварлалтай цалингийн зөрүү илэрсэн тохиолдолд засварлах төсвийг тусгах

ОЛОН НИЙТИЙН ОРОЛЦОО, ХАМТЫН АЖИЛЛАГАА

Жендэрийн хариу үйлдэл үзүүлдэг, хүүхдийн сайн сайхан байдалд ээлтэй суралцахуйн орчныг бий болгоход орон нутаг, эцэг эх, олон нийтийн оролцоо, хамтын ажиллагаа чухал. Ялангуяа жендэрийн тэгш байдлын талаар мэдээллээр хангах үйлд сургуулийн удирдлагууд манлайлан ажиллах шаардлагатай.

Эцэг эх, асран хамгаалагч, сурагч, олон нийтийн оролцоог сургуулийн бодлогод тусгах: Сургуулийн бодлого, хөтөлбөрийг бодит хэрэгцээтэй уялдуулахын тулд сурагч, эцэг эх, олон нийтийн дуу хоолойг тусгах нь чухал. Эцэг эх, асран хамгаалагч нь хүүхдийн хандлага, зан үйлд гүн нөлөөтэй тул тэднийг шийдвэр гаргах, бодлого боловсруулах түвшинд оролцуулбал бодлого илүү амьдралтай, үр дүнтэй болдог⁵⁵.

Жендэрийн талаарх олон нийтийн ойлголтыг нэмэгдүүлэх аян зохион байгуулах: Сургуулийн түвшинд хийх өөрчлөлтүүд зөвхөн дотооддоо биш, өргөн хүрээнд нийгмийн хандлага, ойлголтыг өөрчлөх аянтай хавсарч байж тогтвортой үр дүнд хүрдэг. Орон нутгийн телевиз, радио, социал медиа, эцэг эхийн хурал, олон нийтийн арга хэмжээ зэрэг сувгаар дамжуулан жендэрийн талаарх мэдлэгийг нэмэгдүүлж, сургуулийн орчны өөрчлөлтийг нийгмийн дэмжлэгтэй болгох хэрэгтэй⁵⁶.

Суралцагчдын оролцоо, дуу хоолойг дэмжих клуб, санаачилгыг байгуулах: Суралцагчид өөрсдийн дуу хоолойг илэрхийлэх, бодлого, шийдвэр гаргах үйл явцад оролцох орон зайтай болсноор тэд өөрийгөө үнэлэх, бусдын эрхийг хүндэтгэх хандлагатай, бие даасан иргэн болон төлөвшдөг. Хичээлийн бус цагт клуб, санаачилга, манлайллын сургалт зэрэг үйл ажиллагаагаар дамжуулан жендэрээс үл хамааран суралцагчдын тэгш оролцоог дэмжих нь тэдний нийгмийн ур чадварыг хөгжүүлдэг⁵⁷.

⁵⁵ Engaging parents in education: Lessons from international experiences, UNESCO, 2017; Parent and Community Engagement Framework in Schools, UNICEF, 2018

⁵⁶ Leave No Girl Behind: Mobilizing Communities for Gender Equality in Education, UNGEI, 2020

⁵⁷ Adolescent Participation and Civic Engagement, UNICEF, 2017

БОЛОВСРОЛЫН САЛБАР ДАХЬ ЖЕНДЭРИЙН ХАРИУ ҮЙЛДЭЛ ҮЗҮҮЛДЭГ БОДЛОГЫН ХЯНАЛТ-ШИНЖИЛГЭЭ, ҮНЭЛГЭЭ

Баримт мэдээлэл цуглуулах, хяналт тавих: Маргиналчлагдсан бүлгүүд, тухайлбал хөгжлийн бэрхшээлтэй, нон-байнари, бэлгийн цөөнх, хүйсийн цөөнх, шашны цөөнх, нейродивиргент зэрэг олон давхаргад огтолцдог хүмүүсийн боловсролын хүртээмжийн асуудал нь бодлогын гол анхаарал татахуйц ч эдгээр бүлгүүдийн талаарх баримт мэдээлэл дутмаг байна. Иймээс бүх оролцогч талд хүртээмж бүхий чанартай, цаг үеэ олсон, нарийвчилсан мэдээлэл цуглуулах тогтолцоог бий болгох шаардлагатай. Ингэснээр ТХЗ-4 болон үндэсний боловсролын бодлогын хэрэгжилтийг иж бүрэн шинжлэх, үнэлэх, хяналт тавих боломж бүрдэнэ. Залуучуудын, боловсролын, эмэгтэйчүүдийн эрхийн зэрэг иргэний нийгмийн байгууллагуудын гаргасан судалгаа, үйл ажиллагааны тайлан иргэдийн амьдралд тулгарч буй бодит асуудлыг тусгадаг тул анхаарч, ач холбогдол өгч, дэмжих шаардлагатай. Түүнчлэн иргэний нийгмийн болон хүний эрхийн байгууллагуудын мэдээллийг агуулсан бүс нутгийн мэдээллийн сан байгуулж, мэдээллийн зөрүүг багасгахад ашиглах нь зүйтэй.

1. Жендэрийн ялгаатай хэрэгцээтэй бүлгүүдийн мэдээлэл цуглуулах ба шинжлэх⁵⁸

- Бүх хүйсийн сурагчдын элсэлт, хичээл таслалт, сурлагын амжилт, сургуулиас гарах, завсардах зэрэг үндсэн өгөгдлийг тогтмол давтамжтайгаар, системтэйгээр цуглуулна.
- Бүх өгөгдлийг дүн бодлогын шинжилгээ, төлөвлөлт, шийдвэр гаргалтад ашиглана.
- Хандлага, туршлагын өөрчлөлтийг чанарын болон тоон судалгааны аргаар тогтооно. (сэтгэл зүйн судалгаа, фокус бүлгийн ярилцлага, анкет гэх мэт)

2. Мэдээлэл цуглуулалт ба шинжилгээ

- Бодлогын хэрэгжилтийн эхлэл, дунд, төгсгөл үе шат бүрд шат дараалсан мэдээллүүдийг цуглуулна.
- Оролцогч талуудын хамт дүн шинжилгээ хийх боломжтой эсэхийг үнэлнэ.
- Цуглуулсан мэдээллийг бодлого, төсвийн шийдвэрт шингээж чаддаг байх шаардлагатай.

3. Шалгуур үзүүлэлт

Үзүүлэлт	Жендэрийн нарийвчилсан хэлбэрээр
Элсэлтийн түвшин	Охид, хөвгүүдийн сургуульд элсэн орсон тооны харьцаа бүс нутаг, нас, нийгэм эдийн засгийн статусаар нарийвчилсан байх
Завсардалтын шалтгаан	Шалтгааныг нь хүйсээр, насаар ангилсан үнэлгээтэй байх
Төгсөлтийн хувь	Ерөнхий боловсролын сургууль төгсөж буй сурагчдыг хүйс, байршил, нийгэм эдийн засгийн статусаар ангилсан байх,
Сургуулийн удирдлагын багийн гишүүдийн хүйсийн харьцаа	Эмэгтэй захирал, сургалтын менежер, нийгмийн ажилтан, ахлах багш нарын нийт багш нарын дунд эзлэх хувь

⁵⁸ “Gender-Responsive Indicators for Education Sector Monitoring” UNESCO, 2010

- Үнэлгээний хуудас нь жендэрийн ялгаатай байдлын талаарх үндсэн мэдээллүүдийг агуулсан байна.
- Төсөл/ хөтөлбөр/ үйл ажиллагаа нь жендэрийн тэгш байдлын хүлээгдэж буй үр дүн, холбогдох шалгуур үзүүлэлтийг багтаах ёстой. Ингэснээр хэрэгжүүлэгч болон оролцогч талууд төсөл/хөтөлбөрийн үр дүнд хүний амьдралын мөчлөг, үе шат бүрт үнэлгээ хийх боломжтой.
- Жендэрийн ялгаатай бүлгүүдийн төлөөлөл мэдээлэл боловсруулахаас эхлэн бүхий л үе шатанд эрх тэгш оролцоотой байх.

4. Оролцоонд суурилсан үнэлгээ⁵⁹

- Сурагчид, багш, асран хамгаалагчдын сэтгэл ханамж, үнэлэмжид суурилсан үнэлгээ
- Үр шим хүртэгчдийн санал, оролцоог төлөвлөлтөөс үнэлгээний шат хүртэл бүхий л үед хамруулах

5. Сайн туршлагыг түгээх⁶⁰

- Жендэрийн хариу үзүүлж буй сайн туршлагыг тогтмол баримтжуулах, тайлагнах, хуваалцах, түгээн дэлгэрүүлэх тогтолцоог хөгжүүлэх шаардлагатай.
- Үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлэхэд тохиромжтой жишиг практик бий болгох шаардлагатай.

Жендэрийн хариу үйлдэл үзүүлдэг төсөвлөлтийн хүрээнд боловсролын салбарт хийх гол алхмууд

- Жендэрийн ялгаатай бүлгүүдийн ангилал бүхий боловсролын статистик цуглуулах, дүн шинжилгээ хийх шаардлагатай.
- Төсвийн хэрэгжилтэд жендэрийн нөлөөллийн үнэлгээ хийх шаардлагатай.

Жишээ нь: Математик, техник технологид зориулсан төсвийн санхүүжилт нь охидын оролцоог нэмэгдүүлэхэд ямар үр дүн өгч байгаа вэ?

Төсвийн хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ⁶¹

- Жендэрийн шалгуур үзүүлэлт бүхий төсвийн гүйцэтгэлийн тайлан боловсруулах хэрэгтэй.
- Охид, хөвгүүдийн суралцах орчны ялгааг илрүүлж, түүнийг арилгах зардлыг тусгах, шаардагдах урсгал зардлыг тооцох хэрэгтэй.

⁵⁹ Guidance for Developing Gender-Responsive Education Sector Plans, GPE & UNGEI, 2017

⁶⁰ UNESCO GEM Report, Gender Report – A New Generation: 25 Years of Efforts for Gender Equality in Education, 2020

⁶¹ Guidance for Gender-Responsive Education Sector Planning, UNGEI & GPE, 2021

Сайн туршлага⁶²

Филиппин: Боловсролын яам жил бүрийн төсвийн 5%-ийг GAD (Gender and Development) төлөвлөгөөнд зориулдаг бөгөөд үүнд охидын эрүүл ахуйн хэрэгцээ, багшийн сургалт, жендэрийн хариуцлагатай хичээлийн хөтөлбөр багтдаг.

Уганда: Сургуулийн төсөвт ариун цэврийн байгууламж, ундны ус, гэрэлтүүлэгт охидын хэрэгцээг харгалзан төсөв гаргаснаар охидын хичээл таслал 30% буурсан.

Жендэрийн хариу үйлдэл үзүүлдэг төсөвт дараах зүйлсийг хамруулж үзэхгүй.

- Эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүст зориулсан тусдаа төсөв гаргах,
- Төсвийг хүйсээр нь “50% - 50%” хуваах
- Зөвхөн Засгийн газрын төсөвт хязгаарлагдахгүй — бусад байгууллага, орон нутгийн төсөвт ч хамаарна.
- Жирэмсэн эхчүүд эсвэл эмэгтэйчүүдэд хандсан тусгай хөтөлбөрийг нэмэгдүүлэх тухай асуудал биш.
- Жендэрийн хариу үйлдэл үзүүлдэг төсөв нь *эцсийн зорилго* биш, харин жендэрийн тэгш байдлыг хангах *хэрэгсэл*⁶³ юм гэдгийг анхаарах.

⁶² UNGEI (2017). *Gender-Responsive Budgeting in Education* <https://www.ungei.org/publication/gender-responsive-budgeting-education>)

⁶³ Council of Europe, *Gender Budgeting: Practical Implementation Handbook*, 2009

САЛБАР ХООРОНДЫН ХАМТЫН АЖИЛЛАГАА

Боловсрол, эрүүл мэнд, хууль эрх зүй болон залуучуудын асуудал хариуцсан салбарууд хамтран ажиллах тогтолцоо бүрдүүлэх⁶⁴: Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах асуудал нь зөвхөн боловсролын салбарын асуудал биш. Охид, хөвгүүд, транс суралцагчдын эрх, аюулгүй байдал, эрүүл мэнд, хууль зүйн хамгаалал зэрэг олон талт ялгаатай хэрэгцээтэй нягт уялдаг. Иймд эрүүл мэндийн үйлчилгээ, хууль зүйн зөвлөгөө, хүүхэд хамгааллын тогтолцооны уялдааг сайжруулах нь хүүхдийн хөгжил, хамгаалал, тэгш оролцоог хангахад онцгой чухал.

Бүх нийтийн цахим хүртээмж болон ШИМТ: Дэлхийн дижитал гэрээг⁶⁵ хэрэгжүүлэхийн тулд юун түрүүнд охид болон эмзэг бүлгүүдийн дижитал ялгааг арилгах учиртай. Үүний тулд хүртээмжит, хямд үнэ бүхий дэд бүтцийг бий болгож, аюулгүй байдлаа ханган эрүүл мэнд, хөгжилдөө ашиглах дижитал ур чадвар, чадавхийг олгох чухал. Дэлхийн, бүс нутгийн, үндэсний түвшинд аюулгүй, дижитал тэгш хүртээмжийг хангахын тулд хүчирхэг засаглал, зохицуулалтын хүрээ шаардлагатай. “Бүх нийтийн ШИМТ” нь бодлогын түвшинд дэмжигдэж байгаа боловч жендэрийн хэвшмэл ойлголт, саад бэрхшээлийг арилгах, техникийн болон мэргэжлийн боловсрол, сургалт (МБТС), дадлагажих сургалт, санхүүгийн болон дижитал бичиг үсэгт тайлагдах боловсролыг өргөн хүрээнд олгох шаардлагатай. Үүнийг мэргэжлийн сургалтууд, албан бус боловсролыг албан боловсролын тогтолцоотой хослуулан хэрэгжүүлэх нь зүйтэй.

Эрхэд суурилсан, насан туршийн суралцахуйг хангасан насанд хүрэгчдийн боловсролыг дэмжих: Ихэнх боловсролын тогтолцоо нь зөвхөн хүүхдүүдэд зориулсан сургалтад төвлөрдөг ба залуучууд болон насанд хүрэгчдийн боловсрох эрхийг орхигдуулдаг. Марракешийн үйл ажиллагааны хүрээнд (MFA)⁶⁶ заасан үүргийн дагуу Насанд хүрэгчдийн боловсрол (НХБ)-ыг дэмжих, ТХЗ 4-т тусгагдсан хүн бүрийн насан туршийн суралцахуйг (НТС) хангах шаардлагатай. Жендэрийн хувирган өөрчлөх насанд хүрэгчдийн боловсрол нь эрүүл мэнд, хамгаалал, хуулийн салбарын оролцогчдыг нэгтгэсэн цогц, бүх талын, үе хоорондын байх ёстой. Үүнээс гадна ялгаварлан гадуурхлаас ангид, жендэрийн хариу үйлдэл үзүүлдэг сургалтын хөтөлбөр, сургалтын материалыг боловсруулж, шинэ тутам хөгжиж буй сургалтын чиглэлүүдийг хамруулах нь чухал. Эдгээр нь НТБ-г санхүүжүүлэх, багш нарыг сургах, уян хатан суралцах боломжийг дэмжих, залуучууд болон насанд хүрэгчдэд НТБ болон НТС-н боломжийн талаарх мэдлэг олгохыг шаардана. Мөн маргиналчлагдсан бүлгүүдийг оролцуулж, тэднийг ажил, амьдралын сорилтыг даван туулах ур чадварт сургах ёстой. Тэдэнд хөдөлмөрийн зах зээлд оролцох боломжийг бий болгож, дижитал болон ногоон ур чадвар эзэмших, бизнес эрхлэх боломжийг нэмэгдүүлэх зэргээр хөдөлмөрийн зах зээлд оролцох боломжийг олгож, хөдөлмөрийн эрхлэлтийн зөрүүг багасгахад хувь нэмэр оруулна.

Боловсролыг бүх нийтийн оролцоотойгоор хөгжүүлэх: Засгийн газрууд хүн бүрийн боловсрол эзэмших эрхийг хангах үүрэгтэй бөгөөд энэ зорилгоор бүх түвшний боловсролын өөрчлөлтөд

⁶⁴ *A Whole-School Approach to Prevent School-Related Gender-Based Violence*, UNGEI & UNICEF, 2020

⁶⁵ Ирээдүйн төлөөх дээд хэмжээний уулзалт, Дэлхийн дижитал гэрээ <https://www.un.org/en/summit-of-the-future/global-digital-compact>

⁶⁶ 2022 онд Насанд хүрэгчдийн боловсролын VII бага хуралд ЮНЕСКО-ын 140 гишүүн улсууд оролцож, “Марракешийн үйл ажиллагааны хүрээ”-г баталсан. Үүгээр боловсрол, тэр дундаа насанд хүрэгчдийн боловсрол нь хүний үндсэн эрх гэдгийг хүлээн зөвшөөрч, насанд хүрэгчдийн боловсролын төсвийг нэмэх, одоогийн төсвийг бууруулахаас сэргийлэхийг уриалжээ.

хариуцлагатай, ил тод механизм шаардлагатай. Иймд суралцагч, эцэг эх, гэр бүл, багш, сургуулийн удирдлага, орон нутгийн удирдлага, улс төрч, ахмадууд, залуус, хөдөлмөрийн болон иргэний нийгмийн байгууллагууд нь боловсролын өөрчлөлтөд оролцож, боловсролын салбар дахь жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах, жендэрийн болон нийгмийн хортой хэм хэмжээний нөлөөг арилгахад оролцох боломжтой байх ёстой.

Жендэрийн хариу үйлдэл үзүүлдэг статистик, судалгаанд тулгуурласан бодлого боловсруулах⁶⁷: Бодлого боловсруулагчид охид, хөвгүүд, транс суралцагчдын ялгаатай нөхцөл байдал, хэрэгцээг ойлгож, нотолгоонд суурилсан шийдвэр гаргахын тулд нас, хүйс, газарзүйн байршил, нийгэм эдийн засгийн статус, хөгжлийн онцлог зэргээр ангилсан чанартай дата шаардлагатай. Жендэрийн хариу үйлдэл үзүүлдэг дата нь сургалтын хоцрогдол, дотуур байрны хүртээмж, жендэрт суурилсан хүчирхийлэл, сургууль завсардалт зэрэг асуудлыг илрүүлж, тэгш боломжийг бий болгох түлхүүр болдог.

Төрийн бус болон олон улсын байгууллагатай хамтран ажиллах⁶⁸:

Боловсролын салбар дангаар шийдвэр гаргаж, хэрэгжүүлэхэд хүндрэлтэй. Харин төрийн бус байгууллагууд болон олон улсын байгууллагууд бодлого боловсруулах, багш бэлтгэх, арга зүй хөгжүүлэх, хэрэгжилт хянах зэрэг чиглэлээр дэмжлэг үзүүлэх боломжийг ашиглах хэрэгтэй. Хамтын ажиллагаа нь инноваци, туршлага хуваалцах, зөвлөмж боловсруулахад онцгой ач холбогдолтой. Ингэснээр салбарын чадавх бэхжиж, үр дүн илүү баталгаатай болно.

⁶⁷ Gender Equality in Education: Monitoring and Evaluation Frameworks, UN Women, 2018

⁶⁸ Strengthening Partnerships with Civil Society for Gender-Responsive Education, GPE, Global Partnership for Education, 2021

ДҮГНЭЛТ

Боловсролын салбар нь жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах үндэсний болон олон улсын бодлогын зорилтуудыг хэрэгжүүлэхэд чухал нөлөө бүхий инстүүцийн нэг бөгөөд жендэрийн хэвшмэл ойлголт, ялгаварлан гадуурхалтыг бууруулах, жендэрт суурилсан хүчирхийлэлтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх тогтолцоог төлөвшүүлэхэд стратегийн ач холбогдол бүхий орон зай юм.

Гэвч салбарын бодлого, төлөвлөлт, сургалтын орчин, хөтөлбөр, агуулгад жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах үзэл баримтлал бүрэн тусгагдаагүй, мөн хэрэгжилтийн явцад байгууллага хоорондын уялдаа холбоо, хариуцлагын тогтолцоо сул байгаагаас жендэрийн тэгш бус байдал өөрчлөгдөхгүй хэвээр байна.

Иймд боловсролын бүх түвшинд жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах эрх зүйн зохицуулалт, бодлого төлөвлөлт, хөтөлбөр, агуулга, сургалтын арга зүй, орчныг системтэйгээр жендэрийн хариу үйлдэл үзүүлдэг болгох шаардлагатай. Мөн багш, ажилтнуудын чадавхыг бэхжүүлэх, судалгаа-шинжилгээ, нотолгоонд суурилсан бодлого хэрэгжүүлэх, мониторинг үнэлгээний тогтолцоог боловсронгуй болгох нь жендэрийн тэгш байдлыг бодитоор хангах урт хугацааны үр нөлөөтэй алхмууд байх юм.

Жендэрийн хариу үзүүлдэг боловсролын тогтолцоо нь ардчилсан, эрх тэгш, оролцоонд суурилсан нийгмийн үнэт зүйлийг төлөвшүүлэх, тогтвортой хөгжлийн зорилтуудыг хэрэгжүүлэх хүчин зүйл болох юм. Тиймээс боловсролын үйлчилгээг үзүүлэхдээ бүхий л салбар буюу хүүхдийн өмнө үүрэг хүлээгч нартай хамтран ажиллахдаа сургуультай холбоотой жендэрт суурилсан хүчирхийллээс ангид арга зүйг нэвтрүүлэх нь зүйтэй.

ТОВЧИЛСОН ҮГ

ЖҮХ	Жендэрийн Үндэсний Хороо
НТБ	Насан туршийн боловсрол
НТС	Насан туршдаа суралцахуй
ҮСХ	Үндэсний Статистикийн Хороо
ТХЗ	Тогтвортой хөгжлийн зорилт
МФА	Марракешийн үйл ажиллагааны хүрээ